

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องการประเมินหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ สำหรับเด็กด้อยโอกาส ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน จังหวัดเชียงใหม่ ในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสาร ตำรา และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการวิจัยในหัวข้อต่อไปนี้

1. บทบาทของงานการศึกษานอกโรงเรียน
2. ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับกลุ่มเป้าหมาย
 - 2.1 ปรัชญาและหลักการในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับกลุ่มเป้าหมาย
 - 2.2 ประเภทและลักษณะพฤติกรรมเด็กด้อยโอกาส
 - 2.3 การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส
 - 2.4 หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส
3. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ
 - 3.1 คุณสมบัติและบทบาทผู้เรียน
 - 3.2 การบริหารหลักสูตร
 - 3.3 การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผล
4. การประเมินหลักสูตร
 - 4.1 ความหมายและจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตร
 - 4.2 รูปแบบและวิธีการประเมินหลักสูตร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บทบาทของงานการศึกษานอกโรงเรียน

การศึกษานอกโรงเรียนตรงกับภาษาอังกฤษว่า Non-formal Education ซึ่งมีนักการศึกษาทั้งไทยและต่างประเทศได้ให้ความหมายของการศึกษานอกโรงเรียน พอຍกมาเป็นตัวอย่างดังนี้

UNESCO (1982) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การศึกษานอกโรงเรียนหมายถึง การจัดกระบวนการทางการศึกษาขึ้นเพื่อเสริมเติมเต็มหรือทดแทนและต่อเนื่องจากการศึกษาในระบบโรงเรียนให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถทั้งทางด้านวิชาการ วิชาชีพ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาตนเอง พัฒนาชุมชน สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้

Coom (1973) ให้ความหมายไว้พอสรุปได้ว่า หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นสำหรับกลุ่มเป้าหมาย ที่อยู่นอกระบบโรงเรียนปกติ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้กับบุคคลที่ขาดโอกาส พลาดโอกาส ในการเรียนในระบบโรงเรียน นอกจากนี้ บรรจง ชูสกุลชาติ (2523, หน้า 129) กล่าวว่า การศึกษา นอกโรงเรียนหมายถึงการศึกษาที่เป็นธรรมชาติ เป็นธรรมชาติ เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทุกโอกาส ทุกหนทุกแห่ง และเกิดขึ้นกับทุกคนที่มีความต้องการ ความสนใจที่จะศึกษาเพื่อนำไปใช้ในการแก้ปัญหา หรือเพื่อเพิ่ม ผลผลิตและรายได้ ตลอดจนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองให้ดำรงอยู่ได้ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงตลอดเวลาอย่างเป็นปกติสุข

จากการศึกษาความหมายของการศึกษานอกโรงเรียนที่ให้ไว้โดยนักการศึกษาหลาย ๆ ท่าน พอสรุปได้ว่า การศึกษานอกโรงเรียนเป็นกระบวนการจัดกิจกรรมสำหรับบุคคลที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ปกติ ทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ ไม่จำกัดพื้นฐานการศึกษาหรือประสบการณ์ โดยมีวัตถุประสงค์ในการ จัดการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้และทักษะอันเป็นประโยชน์ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่าง เหมาะสมและปกติสุข จากความหมายข้างต้นอันเป็นพื้นฐานในการดำเนินการศึกษานอกโรงเรียน ของกรมการศึกษานอกโรงเรียนในแผนพัฒนาการศึกษานอกโรงเรียนฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) กรมการ ศึกษาออกโรงเรียนจึงได้กำหนดนโยบายและบทบาทภารกิจของงานการศึกษานอกโรงเรียนไว้ดังนี้

1. ขยายบริการการศึกษานอกโรงเรียนอย่างกว้างขวางและทั่วถึง โดยจัดการศึกษา สายสามัญ สายอาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัยให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายให้ได้รับการศึกษาที่มี คุณภาพและเสมอภาคเท่าเทียมกัน
2. เร่งพัฒนาคุณภาพงานการศึกษานอกโรงเรียนให้มีมาตรฐาน รวมทั้งให้เป็นที่ยังพอใจของผู้ รับบริการและเป็นที่ยอมรับของสังคม
3. เร่งปรับปรุงประสิทธิภาพกระบวนการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียน โดยมุ่งพัฒนา ศักยภาพการเรียนรู้ของบุคคลเพื่อให้สามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และมีกระบวนการเรียน การสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สภาพของพื้นที่ รวมทั้งการพัฒนาในอนาคต
4. เร่งพัฒนาระบบการบริหารและการจัดการให้มีประสิทธิภาพ โดยมุ่งปรับปรุงระบบ การบริหารและการจัดการของหน่วยงานในสังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียนทุกแห่ง ให้มีความทันสมัย และมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงานที่มีคุณภาพ โดยการกระจายอำนาจ รวมทั้งนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ในการ ปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่สนองความต้องการของบุคคล ชุมชน และสังคม
5. เร่งระดมสรรพกำลังเพื่อการจัดและการส่งเสริมงานการศึกษานอกโรงเรียน โดยเร่งระดม สรรพกำลังทั้งจากประชาชน ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสถาบันอื่นในสังคม เพื่อการจัดและ ส่งเสริมการศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนอย่างมีคุณภาพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539, หน้า 31 - 32)

จากนโยบายดังกล่าวข้างต้นกรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงถูกกำหนดให้มีหน้าที่และความรับผิดชอบในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนแก่ผู้ขาดโอกาส ด้วยโอกาสทางการศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยมีภารกิจที่สำคัญดังนี้

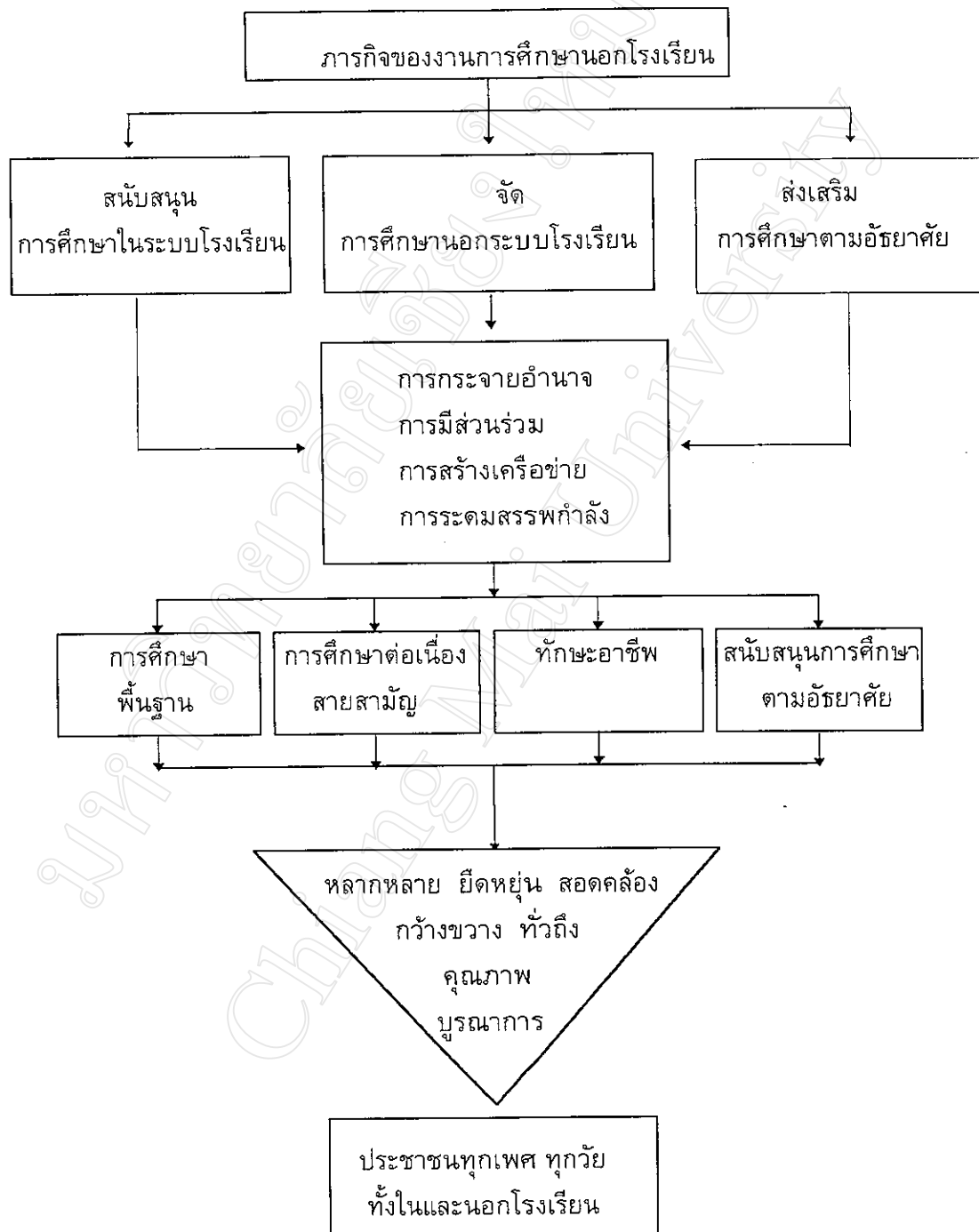
ภารกิจงานการศึกษานอกโรงเรียน

1. จัดการศึกษานอกโรงเรียน เป็นการจัดการศึกษาพื้นฐานแก่ประชาชนให้สามารถรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ การศึกษาระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาสำหรับประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนจัดการศึกษาอาชีพเพื่อให้มีทักษะเพียงพอต่อการประกอบอาชีพ

2. จัดการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการจัดโอกาสและทางเลือกให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป ให้ได้รับข่าวสาร ข้อมูล ตลอดจนจัดสภาพและสถานการณ์ให้เกิดการเรียนรู้ตามธรรมชาติในวิถีการดำรงชีวิต ทั้งนี้เพื่อเป็นข้อมูลในการปรับปรุงชีวิตและเป็นการเพิ่มความรู้ให้ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลง

3. การส่งเสริมการศึกษาในระบบโรงเรียน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายผู้รับบริการที่อยู่ในระบบโรงเรียนได้รับความรู้เพิ่มเติมจากหลักสูตร ทั้งนี้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน , 2539, หน้า 6-7)

นอกจากนี้ ยังมีภารกิจในการให้ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ เพื่อการศึกษาในรูปของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ดาราศาสตร์ อวกาศ ธรรมชาติวิทยาและสิ่งแวดล้อม ด้านเทคโนโลยีทางการศึกษาในรูปของการผลิต และเผยแพร่สื่อการศึกษา รวมทั้งการจัดการศึกษาทางไกลโดยใช้ดาวเทียม (ไทยคม) ซึ่งภารกิจดังกล่าวแสดงไว้ในภาพ 1

ภาพ 1 ภารกิจของงานการศึกษาออกโรงเรียน (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540)

2. ความเป็นมาและแนวคิดในการจัดการศึกษาออกโรงเรียนสำหรับกลุ่มเป้าหมาย

2.1 ปรัชญาและหลักการในการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมาย

การศึกษานอกโรงเรียนโดยวิวัฒนาการมาจากการศึกษาผู้ใหญ่ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหาพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจ ความยุติธรรม ความเสมอภาค และโอกาสที่เท่าเทียมกัน การศึกษานอกโรงเรียนมีความหลากหลายทางด้านโปรแกรม ผู้จัดและกลุ่มเป้าหมาย ปรัชญาการศึกษานอกโรงเรียนจึงมีลักษณะที่ผสมผสานกัน (Eclectic) ไม่ได้ยึดถือรูปแบบใด หรือแนวทางใดโดยเฉพาะ และแต่ละประเทศจะมีรูปแบบและวิธีการของตนเอง ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และนโยบายในการพัฒนาประเทศในปัจจุบันเป้าหมายของการศึกษานอกโรงเรียนของประเทศไทยมุ่งให้มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาประชาชนโดยเฉพาะผู้ด้อยและขาดโอกาสให้เป็นผู้มีความรู้ ทักษะอาชีพ ทักษะชีวิต ค่านิยมในทางที่สามารถคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น พัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา พึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีเจตคติไปในทางที่ดีมีคุณธรรม จริยธรรม วัฒนธรรม มีทัศนคติที่ดีต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข อันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และวัฒนธรรมของประเทศชาติ

ในการจัดการศึกษาให้ประชาชนสามารถพัฒนาตนเอง และพึ่งพาตนเองได้นั้นไม่เพียงแต่รัฐจะต้องมีหน้าที่การศึกษาเท่านั้น ชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอย่างเต็มที่และจริงจัง เป็นการระดมทรัพยากรและภูมิปัญญาของชุมชนมาจัดการศึกษา ซึ่งจะทำให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและเป็นการศึกษาที่ยั่งยืน ต่อเนื่อง เป็นวงจรการศึกษาตลอดชีวิต โดยแนวคิดดังกล่าวการศึกษานอกโรงเรียนจึงยึดหลักการสำคัญ 5 ประการ เป็นหลักการที่เป็นที่ตกลงยอมรับและใช้เป็นแนวปฏิบัติในการจัดการศึกษานอกโรงเรียน คือ

1. หลักความเสมอภาคทางการศึกษา

เป็นการสร้างโอกาสและทางเลือกทางการศึกษาให้แก่ทุกคนให้สามารถใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตของตน ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมกับตนเองและสิ่งแวดล้อม

2. หลักการพัฒนาตนเองและการพึ่งพาตนเอง

ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรและกิจกรรมให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถเรียนรู้ เกิดความสำนึกที่จะพัฒนาตนเองได้ เป็นคนคิดเป็น สามารถปรับตัวในการดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างเป็นปกติสุข ในท่ามกลางกระแสของความเปลี่ยนแปลงของสังคมเป็นอย่างดี

3. หลักการบูรณาการการเรียนรู้และวิถีชีวิต

หลักบูรณาการ การเรียนรู้และวิถีชีวิตเป็นหลักการที่อยู่บนพื้นฐานของการพัฒนามนุษย์ 2 ประการ คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และการพัฒนาความเป็นมนุษย์ ซึ่งได้บูรณาการเอาการเรียนรู้

และวิถีชีวิตเข้าด้วยกันอย่างผสมผสานกลมกลืน โดยผู้เรียนไม่แปลกแยกไปจากของจริงที่ได้ประสบอยู่ ส่งผลให้มีความมั่นใจในตัวเอง รู้จักและเข้าใจตัวเอง อันเป็นปัจจัยให้พัฒนาไปสู่จุดมุ่งหมายของชีวิตได้อย่างเหมาะสม

4. หลักการความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักความต้องการของตนเอง สามารถจัดการศึกษาให้กับตนเองได้อย่างเหมาะสม นักศึกษาศึกษานอกโรงเรียนมีบทบาทในการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง สามารถกำหนดวัตถุประสงค์ หลักสูตร วิธีการเรียนและการประเมินผลของตนเองได้

5. หลักการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นหลักสำคัญในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนที่ยั่งยืนถาวร และต่อเนื่องตลอดชีวิต เพราะชุมชนจะเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษาให้กับชุมชน ทรัพยากรต่าง ๆ ในชุมชน รวมตลอดทั้งวิถีชีวิตของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญของการจัดการศึกษา (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดเชียงใหม่, 2540, หน้า 4-5)

จากปรัชญาและหลักการดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานในการนำมาเป็นแนวทางการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ให้กับบุคคลทุกคนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน โดยมีกลุ่มเป้าหมายพิเศษและกลุ่มเป้าหมายหลัก ดังนี้ กลุ่มผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มผู้นำอื่น กลุ่มทหารกองประจำการ กลุ่มแรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม กลุ่มผู้ต้องขัง และกลุ่มเด็กด้อยโอกาส

สำหรับกลุ่มเด็กด้อยโอกาสนั้น นอกจากจะได้แนวคิดจากปรัชญาและหลักการดังกล่าวแล้ว ยังได้แนวจากปณิญาสากล่าวด้วยสิทธิและเยาวชนแห่งองค์การสหประชาชาติได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาเด็กให้เติบโตเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่า โดยสอดคล้องกับหลักการตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ที่กำหนดไว้ในมาตรา 43 ว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นพื้นฐานไม่น้อยกว่าสิบสองปี ที่รัฐจะต้องจัดให้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย” และมาตรา 53 “เด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวมีสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองโดยรัฐ จากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม เด็กและเยาวชนที่ไม่มีผู้ดูแลมีสิทธิพึงได้รับการเลี้ยงดู และการศึกษาอบรมจากรัฐ” เด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้เป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย เช่น ปัญหาสถาบันครอบครัวล่มสลาย การกระจายรายได้ไม่เป็นธรรม การเกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจน ความไม่เท่าเทียมกันในการพัฒนาชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท ปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจ และปัญหาที่เกิดขึ้นเนื่องจากปัญหาหลัก เช่น ปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด ปัญหาโสเภณีเด็ก ปัญหาโรคเอดส์ ปัญหาความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมและจริยธรรม ปัญหาการอพยพเคลื่อนที่ย้ายถิ่นของผู้ใช้แรงงาน ปัญหาแรงงานเด็ก และที่สำคัญปัญหาเหล่านี้เป็นที่มาของการก่อตัวของ

กลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถพัฒนาตนเองตามกระบวนการพัฒนาต่าง ๆ ได้ ผู้ด้อยโอกาสบางกลุ่มต้องตกอยู่ในภาวะยากลำบากโดยเฉพาะเด็กและเยาวชน กลุ่มต่าง ๆ เช่น เด็กเร่ร่อน เด็กกำพร้า เด็กยากจนยากไร้ ขาดผู้อุปการะเลี้ยงดู เด็กที่ถูกกลั่นแกล้งละเมิดทางร่างกายและทางเพศ เด็กติดสารเสพติด เด็กที่ถูกชักจูงให้ประกอบอาชีพอันไม่พึงประสงค์ เด็กในแหล่งชุมชนแออัด บุตรหลานของผู้ติดเชื่อเอดส์ บุตรหลานของผู้ใช้แรงงานที่อพยพเคลื่อนย้ายเพื่อขายแรงงานเป็นต้น จึงได้ดำเนินนโยบายจัดบริการการศึกษาให้แก่เด็กและเยาวชนเหล่านี้ เพื่อขจัดปัญหาการไร้โอกาสและความไม่เสมอภาคทางการศึกษา เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและสังคมต่อไป (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า 1)

กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ตระหนักในความสำคัญในการจัดการศึกษาให้กับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาสดังกล่าวจึงได้ตกลงร่วมมือกับกองสถานพินิจคุ้มครองเด็กและเยาวชน สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม และกรมราชทัณฑ์กระทรวงมหาดไทย ในการดำเนินโครงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสและการจัดโครงการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับผู้ต้องขัง โดยเฉพาะผู้ต้องขังมีเป้าหมาย จำนวนถึง 205,000 คน ระหว่างปี 2539-2543 งบประมาณทั้งสิ้น 382.68 ล้านบาท (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539) เด็กด้อยโอกาสนั้นมีหลายประเภท ซึ่งแต่ละประเภทก็จะมีลักษณะพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ฉะนั้นในการจัดหลักสูตรสำหรับกลุ่มเป้าหมายนี้ ผู้จัดและผู้เกี่ยวข้องควรรู้ข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

2.2 ประเภทและลักษณะพฤติกรรมเด็กด้อยโอกาส

เด็กเร่ร่อน หมายถึง เด็กที่ดำรงชีวิตมั่วสุมอยู่รวมกันเป็นกลุ่มหรือแยกตนเองอยู่ตามลำพัง ส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ตามข้างถนน บนถนน ตามใต้สะพาน และสถานที่สาธารณะทั่วไป มีแหล่งที่มาโดยรวมคือ หนีออกจากบ้าน จึงมีลักษณะพฤติกรรมที่ก้าวร้าว ตีรัน ไม่เคารพเชื่อฟัง อารมณ์ฉุนเฉียว แปรปรวนง่าย รักอิสระไม่ชอบอยู่ในกฎเกณฑ์หรือระเบียบวินัย ไม่รับผิดชอบสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง ชอบต่อต้าน ประชดประชัน ลักขโมย พุดตเพื่อปกป้องตัวเองให้พ้นผิด ชอบเรียกร้องความสนใจ มีสัญชาตญาณการต่อสู้เพื่อความอยู่รอดแม้ว่าในสิ่งที่ตนเองกระทำลงไปไม่เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น

เด็กกำพร้า หมายถึง เด็กที่ถูกปล่อยปละละเลย เด็กที่ถูกทอดทิ้ง มีลักษณะพฤติกรรมที่ชอบแยกตัวออกจากกลุ่มเพื่อน อยู่โดดเดี่ยวเจ็บเหงาขาดความรัก ขาดความอบอุ่นทางจิตใจ ซึมเศร้า เก็บกดความรู้สึกทางอารมณ์ ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่กล้าแสดงออก บางครั้งอาจจะก้าวร้าว

เด็กถูกใช้แรงงาน หมายถึง เด็กที่ถูกกดขี่ทางการใช้แรงงาน มีลักษณะพฤติกรรมหวาดกลัว วิดกกังวล เจ็บขริบ ซึมเศร้า ไม่กล้าแสดงออก

เด็กพิการ หมายถึง เด็กที่มีลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือหลายลักษณะรวมกัน คือ หูหนวก ตาบอด พิการแขนขา บกพร่องทางสติปัญญา ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง ซื่อาย ขาดความมั่นคงทางอารมณ์ มีความรู้สึกท้อแท้ ขาดกำลังใจในการต่อสู้ชีวิต

รู้สึกว่าคุณเองมีปมด้อย ไม่ชอบสมาคมกับผู้อื่น เกรงว่าจะถูกล้อเลียนหรือดูถูกเหยียดหยามจากผู้อื่น เรียนรู้ซ้ำ อารมณ์ฉุนเฉียว ชอบคบกับคนเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ

เด็กในธุรกิจทางเพศ หมายถึง โสเภณีเด็ก เด็กที่มั่วสุมในสถานบริการ และแหล่งบันเทิงเรี
รมย์ ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก ชอบทำตัวหุหุรา ฟุ่มเฟือย ฟุ้งเฟ้อ ใจแตก ชอบเลียนแบบดารา
แต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาแพงในบางรายหรือทันสมัยตามแฟชั่น รักสนุก เกียจคร้าน ชอบทำตัวตามสบาย
เที่ยวเตร่ ไม่สนใจเรียน ในรายที่ถูกบังคับล่อลวงให้มาขายบริการทางเพศ จะรู้สึกท้อแท้ สิ้นหวัง หด
อาลัยตายอยากในชีวิต และพยายามปลอบใจตัวเองว่าจำเป็นต้องทำงานด้านนี้เพื่อแลกกับเงินตราส่งให้ฐานะ
ทางเศรษฐกิจของครอบครัวให้ดีขึ้น และเพื่อตอบแทนบุญคุณของบิดามารดา

เด็กติดสารระเหย/ยาเสพติด หมายถึง เด็กที่เสพยาเสพติด จำพวกสารระเหย หรือยา
เสพติดอื่น ๆ เป็นประจำจนติด ขาดไม่ได้ มีลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกที่อ่อนไหว ขาดความมั่นคง
ทางอารมณ์ ถูกชักจูงได้ง่าย ต้องการความรัก ความอบอุ่น ความเข้าใจจากผู้อื่น ซึ่เหงา ต้องการการยอมรับ
จากเพื่อน ชอบลอง อยากเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ หรือประสบการณ์ใหม่อยู่ตลอดเวลา

เด็กติดเชื้อเอดส์ หมายถึง เด็กที่ติดเชื้อเอดส์จากบิดามารดาที่เป็นโรคเอดส์หรือได้รับเชื้อจาก
สาเหตุอื่น ๆ เช่น ถูกข่มขืน จะมีลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก วิตกกังวล เครียด น้อยใจที่ถูกรังเกียจ
บางครั้งต้องการแก้แค้นบุคคลในสังคม เนื่องจากไม่ได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคม

เด็กประพฤติตนไม่เหมาะสมกับวัย หมายถึง เด็กกระทำความผิด ลักขโมย หนีเรียนมั่วสุม
ตามแหล่งบันเทิง ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก รักสนุก ชอบทำอะไรตามใจตนเอง ไม่รับผิดชอบ ชอบ
ทำอะไรเลียนแบบตามกัน ต้องการให้เพื่อนยอมรับ ถูกชักจูงไปในทางผิดได้ง่าย ไม่สนใจเรียน ไม่เคารพ
เชื่อฟัง ชอบเรียกร้องความสนใจ

เด็กกลุ่มยาจนในเมืองและชนบท หมายถึง เด็กในชุมชนแออัด เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง
ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก ชอบเที่ยวเตร่ คบเพื่อนเกเร ลักขโมย ก้าวร้าว ขาดความเชื่อมั่นใน
ตนเอง

เด็กชนกลุ่มน้อย หมายถึง ชาวเขา ชาวเล เด็กตามแนวชายแดน เด็กมาจากครอบครัว
แรงงานต่างด้าว ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก เจียมเนื้อเจียมตัว ซื่อาย ไม่กล้าแสดงออก มีความรู้สึก
ว่าตัวเองมีปมด้อย หัวอ่อน วางใจและเชื่อคนง่าย มักถูกหลอกลวงให้ไปกระทำความผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

เด็กถูกละเมิดสิทธิ หมายถึง เด็กถูกทารุณ เด็กถูกข่มขืน ลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออก
วิตก กังวล หวาดกลัวและหวาดระแวงบุคคลที่เข้ามาใกล้ชิดสนิทสนม รู้สึกท้อแท้สิ้นหวัง หดกำลังใจ
มีความคิดจะฆ่าตัวตายหรือทำร้ายตนเอง อารมณ์หงุดหงิด ฉุนเฉียวง่าย มีความต้องการแก้แค้นผู้อื่นเพื่อ
ประชดสังคม มองโลกในแง่ร้าย

เด็กด้อยโอกาสในสถานพินิจและคุ้มครองเด็ก หมายถึง เด็กและเยาวชนที่มีอายุตั้งแต่ 7 ปี บริบูรณ์ จนถึงอายุ 18 ปีบริบูรณ์ ที่กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง โดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจ ผิดพลาด รู้เท่าไม่ถึงการณ์ หรือถูกกระบวนกรเบี่ยงหลังจากผู้ใหญ่ หรือเด็กที่มีอิทธิพลเหนือกว่า เป็นการกระทำที่กฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด ถูกส่งตัวไปขังระคตความที่ศาลเด็กและเยาวชน ยกเว้นผู้ที่บรรลุนิติภาวะโดยการสมรส เมื่อ ผู้พิพากษาพิจารณาคดีความให้ใช้มาตรการ แก้ไข บำบัด และสงเคราะห์ ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนหรือจำคุกจึงถูกส่งตัวอยู่ในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนในจังหวัดหรือเขตที่ผู้พิพากษาพิจารณากำหนด มีลักษณะพฤติกรรมที่แสดงออกวิตกกังวล เครียด ก้าวร้าว ชอบเรียกร้องความสนใจ ชอบพูดโกหก ลักขโมย อารมณ์แปรปรวนง่าย ขาดความมั่นคงทางจิตใจ บางคนมีลักษณะเจ็บเหงา ซึมเศร้า เก็บกดทางอารมณ์และความรู้สึก ชอบแยกตัวอยู่โดดเดี่ยว ไม่กล้าแสดงออก ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน ,2541 , หน้า 3 - 4)

2.3 การจัดการศึกษาสำหรับเด็กด้อยโอกาส

เด็กด้อยโอกาสที่จำแนกประเภทเป็นกลุ่มเป้าหมายตามสภาพปัญหาทางสังคม และวิกฤตทางเศรษฐกิจที่มีแนวโน้มของปัญหาและรุนแรงสูงขึ้น จึงเป็นกลุ่มเป้าหมายที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อยกระดับความรู้ พัฒนาทักษะฝีมือและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เป็นการจัดการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ความช่วยเหลือในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเด็กและเยาวชนที่ด้อยโอกาสได้รับการพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา มีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข จึงมีรูปแบบการจัดการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในเรื่อง คุณสมบัติของผู้เรียน สถานที่ การวัดและประเมินผล มุ่งส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาคุณภาพชีวิต ต่อเนื่องกันทั้งสายสามัญและสายอาชีพ ตลอดทั้งการส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตามวิถีชีวิต ตามความรู้ความสามารถ ความสนใจ ศักยภาพและโอกาส โดยศึกษาจากสื่อการเรียนรู้และแหล่งความรู้ต่าง ๆ การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส เป็นการเปิดโอกาสทางการศึกษาให้แก่เด็กด้อยโอกาสให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย อันมีรูปแบบและวิธีการที่สอดคล้องเหมาะสมกับแต่ละสภาพของกลุ่มเด็กด้อยโอกาส เป็นการจัดการศึกษาที่จะช่วยเสริมเติมเต็มให้กับการจัดการศึกษาในระบบอื่น ๆ ให้ครอบคลุมและสนองตอบกับความต้องการของบุคคลทุกกลุ่มให้ทั่วถึงและเป็นธรรม อันส่งผลให้การช่วยลดปัญหาต่าง ๆ ของสังคมได้

2.4 หลักสูตรการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส

ในการจัดหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส มีหลักสูตรต่าง ๆ ที่จัดให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความเป็นอยู่ความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย 4 หลักสูตรด้วยกัน ดังนี้

1. หลักสูตรวิถีชีวิต เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นตามความต้องการและตามสภาพแท้จริงของผู้เรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยมีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจสภาพปัญหาของตนเอง

สามารถแก้ปัญหาตนเองได้ ตามศักยภาพของแต่ละคน และให้รู้จักปรับตัวให้อยู่ในสังคมได้เป็นสุข เช่น การส่งเสริมด้านคุณธรรมจริยธรรม การส่งเสริมด้านหน้าที่พลเมืองที่ดี ด้านการประกอบอาชีพ เป็นต้น โดยมีแนวทางในการจัดทำหลักสูตร ดังนี้

1. ต้องศึกษาสภาพและความต้องการที่จำเป็นของกลุ่มเป้าหมาย
(Need Assessment)
2. จัดลำดับความสำคัญของสภาพและความต้องการที่จำเป็น
3. กำหนดองค์ความรู้ตามสภาพและความต้องการที่จำเป็นเพื่อการจัด

ประสบการณ์การเรียนรู้

2. หลักสูตรแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐาน หลักสูตรแบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กด้อยโอกาส เป็นการจัดการศึกษาขั้นอ่านออกเขียนได้ และนำความรู้ไปแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต โดยให้ผู้เรียนฝึกใช้กระบวนการคิดเป็น ที่คำนึงถึงข้อมูลอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลทางวิชาการ ข้อมูลทางสังคม สิ่งแวดล้อม และข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง เพื่อให้สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

3. หลักสูตรวิชาชีพพระยาสัน หลักสูตรวิชาชีพพระยาสัน เป็นการจัดการศึกษาเพื่อให้ ผู้เรียนมีความรู้ ทักษะและเจตคติที่ดีในการทำงาน การประกอบอาชีพอิสระ การรับจ้างในตลาดแรงงาน หรือปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองให้ดีขึ้น โดยการจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนให้มีความยืดหยุ่นใช้เวลาเรียนไม่เกิน 300 ชั่วโมง เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วผู้เรียนจะได้รับใบสำคัญและมีความพร้อมที่จะประกอบอาชีพได้

หลักสูตรวิชาชีพพระยาสัน อาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. หลักสูตรวิชาชีพพระยาสันที่พัฒนาแล้ว เป็นหลักสูตรที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนจัดทำขึ้น เช่น คอมพิวเตอร์ภาษาอังกฤษเพื่ออาชีพภาคอุตสาหกรรม ช่างเชื่อมโลหะ ช่างซ่อมเครื่องยนต์เล็ก ช่างซ่อมจักรยานยนต์ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างตัดผมสตรี ช่างตัดผมชาย ช่างตัดเย็บเสื้อผ้าสตรี ช่างตัดเย็บเสื้อผ้าชาย ฯลฯ และหลักสูตรอื่น ๆ ที่กระทรวงศึกษาธิการให้ความเห็นชอบแล้ว

2. หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นตามความต้องการของแต่ละท้องถิ่น ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาค ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด สร้างขึ้นเพิ่มเติมตามความต้องการของผู้เรียนและความต้องการของท้องถิ่น

4. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ในการจัดการศึกษาสายสามัญให้กับเด็กด้อยโอกาส ใช้หลักสูตรเดียวกับผู้เรียนการศึกษานอกโรงเรียนปกติทั่วไป แต่ต่อไปในอนาคตกรมการศึกษานอกโรงเรียนจะได้พัฒนากลุ่มประสบการณ์เสริม (เลือก) ในระดับประถมศึกษา หมดวิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้มีความเหมาะสมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของแต่ละกลุ่มเป้าหมายต่อไป (สถาบันส่งเสริมมาตรฐานการศึกษานอกโรงเรียน, 2541, หน้า, 5 , 9)

3. หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งผู้เรียนสามารถเลือกวิธีเรียนได้จาก 3 วิธีเรียน คือ วิธีเรียนแบบชั้นเรียน วิธีเรียนด้วยตนเอง และวิธีเรียนแบบทางไกล ให้เหมาะสมกับเวลา สถานที่ ค่าใช้จ่าย หรืออื่น ๆ ของผู้เรียน ทั้งนี้ยังสามารถเทียบโอนผลการเรียนจากระบบโรงเรียนของผู้เรียนเดิมที่ยังไม่จบหลักสูตรมาใช้ โดยไม่ต้องเริ่มเรียนในแต่ละระดับใหม่ได้ ซึ่งหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญทั้ง 3 ระดับมีจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและรายละเอียดดังนี้

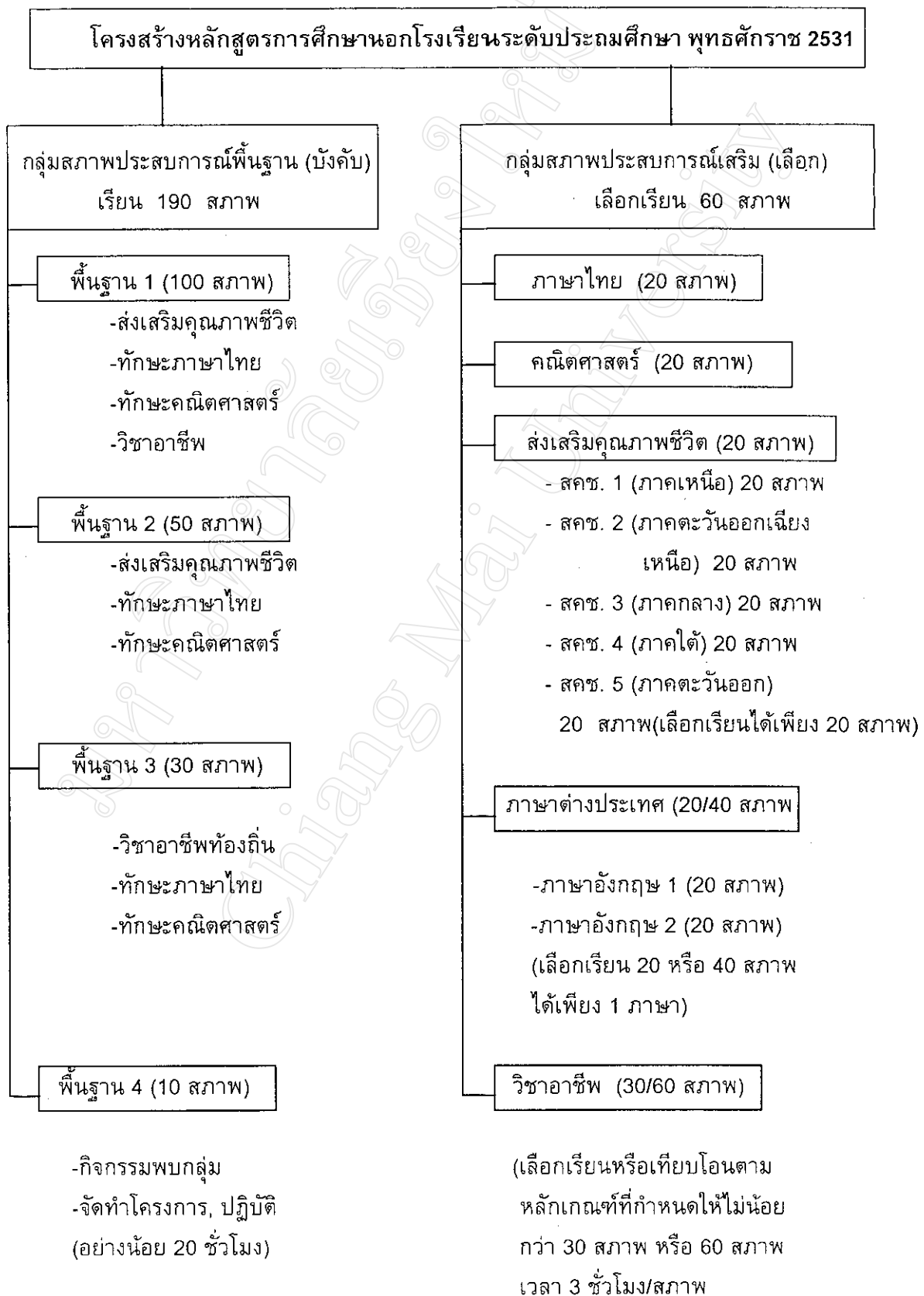
จุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

1. เพื่อให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษาแก่ประชาชนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน
2. เพื่อจัดการไม่รู้หนังสือ และยกระดับการศึกษาของประชาชน
3. เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความสามารถอันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต
4. เพื่อส่งเสริมประชาชนให้เป็นพลเมืองดี และเกิดความสามัคคีในชาติ
5. เพื่อส่งเสริมประชาชนให้เกิดความเลื่อมใสในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531

เป็นหลักสูตรที่มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถขั้นพื้นฐานและให้คงสภาพอ่านออกเขียนได้ คิดคำนวณได้ มีเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพ เพื่อพัฒนาอาชีพให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจของตนเองและสังคม ดำรงตนเป็นพลเมืองดีในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังนั้นกรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2531 ดังนี้

1. ให้มีความรู้ ความสามารถ และมีทักษะที่เป็นพื้นฐานในการศึกษาเพิ่มเติม และเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพ รวมทั้งแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้
2. ให้รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิดเป็น ซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับตนเอง ข้อมูลที่เกี่ยวกับสังคม สิ่งแวดล้อมและข้อมูลเกี่ยวกับวิชาการ
3. ให้เข้าใจปัญหาพื้นฐานทางการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เพื่อให้รู้จักพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
4. ให้เห็นคุณค่าและดำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และศิลปวัฒนธรรมอันดีงาม
5. ให้เห็นคุณค่าของภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาประจำชาติ และให้ทักษะในการใช้ภาษาไทยได้ดี
6. ให้เป็นพลเมืองดี มีคุณธรรม รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม
7. ให้มีเจตคติที่ดีต่อสัมมาชีพ มีความขยัน อดทน ประหยัด รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และบำรุงรักษาสาธารณสมบัติให้เกิดประโยชน์ โดยได้กำหนดโครงสร้างหลักสูตรดังแสดงไว้ในภาพ 2

ภาพ 2 โครงสร้างหลักสูตรระดับประถมศึกษา (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540)

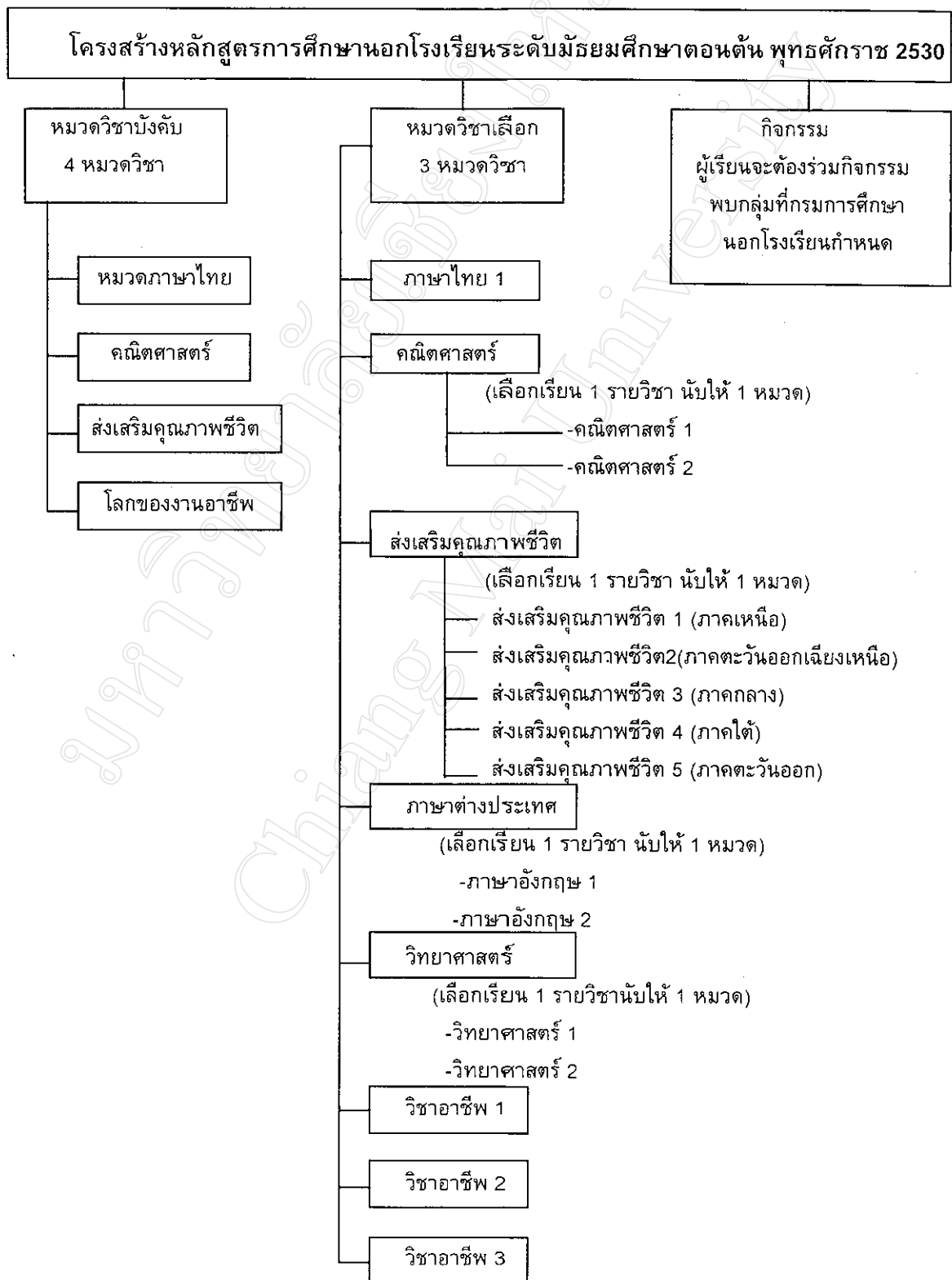
หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2530

เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับประถมศึกษา การศึกษาระดับนี้มุ่งส่งเสริมให้ผู้ที่ต้องการศึกษาหาความรู้ แต่พลาดโอกาส ขาดโอกาส ด้อยโอกาสที่จะศึกษาต่อในระบบโรงเรียนได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ ฝึกทักษะและปลูกฝังเจตคติที่จำเป็นในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพได้ทัดเทียมกับผู้อื่น สามารถปฏิบัติตนให้ดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขตามอัตภาพ หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จึงมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างนี้

1. รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา โดยคำนึงถึงกระบวนการคิดซึ่งมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการ คือ ข้อมูลที่เกี่ยวกับตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม และวิชาการ
2. มีความรู้ และทักษะเพียงพอแก่การประกอบอาชีพ การศึกษาเพิ่มเติมและการดำรงชีวิต
3. เห็นคุณค่าและธำรงไว้ซึ่งชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และวัฒนธรรมอันดีงาม
4. เข้าใจปัญหาการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ รู้จักพิจารณาและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

5. เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรม มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ตลอดจนมีความรับผิดชอบต่องานครอบครัวและสังคม
6. มีเจตคติที่ดีต่อสัมมาชีพ ฝึกให้ขยันอดทนและประหยัด ตลอดจนรู้จักสงวนบำรุงรักษาสถาบันสมบัติและทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

จากจุดมุ่งหมายดังกล่าว กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงกำหนดโครงสร้างหลักสูตรดังแสดงไว้ในภาพ 3

ภาพ 3 โครงสร้างหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนต้น(กรมการศึกษานอกโรงเรียน,2540)

หลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2530
(ฉบับเพิ่มเติม หมวดวิชาเลือก พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2541)

เป็นหลักสูตรต่อเนื่องจากหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น การศึกษาระดับนี้มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการศึกษาหาความรู้ ความชำนาญ ที่จะนำไปประกอบอาชีพได้จริง เน้นการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ผสมผสานความรู้ ความชำนาญที่จะนำไปประกอบอาชีพได้จริง เน้นการปลูกฝังคุณธรรม ผสมผสานความรู้กับการปฏิบัติให้สอดคล้องกับสภาวะทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครอง การเรียนเน้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่เหมาะสมกับการพัฒนาท้องถิ่น การดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพ จึงได้กำหนดจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนของหลักสูตรไว้ดังนี้

1. เพื่อให้รู้จักดำรงชีวิตบนพื้นฐานแห่งคุณธรรมไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม มีระเบียบวินัย มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีสุขภาพสมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรับผิดชอบ ต่อตนเอง และครอบครัว ท้องถิ่นและประเทศชาติ
2. เพื่อให้รู้จักวิธีการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีนิสัยใฝ่หาความรู้ และฝึกทักษะอยู่เสมอ รักการทำงานเป็นหมู่คณะ มีความขยันหมั่นเพียร อดทนและรู้จักประหยัด
3. เพื่อให้มีความรู้ มีทักษะในวิชาอาชีพเพียงพอแก่การดำเนินชีวิต มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพ รู้ช่องทางในการประกอบสัมมาอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญต่อท้องถิ่นและประเทศชาติ
4. เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจ และเห็นคุณค่าในวิทยาการ ศิลปวัฒนธรรมชาติ รู้จักใช้และอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
5. เพื่อให้รู้จักเคารพสิทธิในทางสร้างสรรค์ บนรากฐานแห่งกฎหมายจริยธรรมและศาสนา
6. เพื่อให้มีความสำนึกในการเป็นคนไทยร่วมกัน เสียสละเพื่อส่วนรวม มีความรักชาติ รักประชาธิปไตย รู้จักใช้สติและปัญญาในการดำรงรักษาความมั่นคงของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์
7. เพื่อให้เข้าใจพื้นฐานและปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศและของโลก ปัจจุบัน มีความสำนึกในการเป็นส่วนหนึ่งของมนุษยชาติ รู้จักแก้ปัญหาและข้อขัดแย้งด้วยวิธีการแห่งปัญญา และสันติวิธี

จากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรดังกล่าว กรมการศึกษานอกโรงเรียนจึงได้จัดทำโครงสร้างหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ดังแสดงในภาพ 4

ภาพ 4 โครงสร้างหลักสูตรระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540)

3.1 คุณสมบัติและบทบาทผู้เรียนการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญสำหรับเด็กด้อยโอกาส

ผู้เรียนที่เรียนตามหลักสูตรการศึกษาออกโรงเรียนสายสามัญ ต้องมีสัญชาติไทย เป็นผู้ไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาในระบบโรงเรียน ต้องการศึกษานำความรู้ไปพัฒนาตนเอง และสังคมให้ดีขึ้น บทบาทของผู้เรียนมีดังนี้ (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 10-11)

1. สำรวจความพร้อมของตนเอง

1.1 ความต้องการ ความมุ่งหมายในการเรียนของตนเอง

1.2 ให้ข้อมูลกับครูประจำกลุ่ม ครูผู้สอนโดยนำหลักฐานที่เคยเรียนศึกษา/อบรม

ประสบการณ์การทำงาน ทั้งวิชาสามัญและวิชาชีพเพื่อนำมาเทียบโอนผลการเรียน

2. วางแผนการเรียน

2.1 วางแผนการเรียนให้เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต การงาน และอาชีพ

2.2 เลือกลงทะเบียนเรียนตามแผนการเรียนให้ครบตามโครงสร้างหลักสูตร

3. ร่วมมือปฏิบัติกิจกรรม

ผู้เรียนที่ลงมือปฏิบัติกิจกรรมทั้งที่เป็นส่วนของตนเองและเป็นกลุ่ม มีความรับผิดชอบในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ความสัมพันธ์กับครู เพื่อนในกลุ่ม และชุมชน ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพของผลงาน ให้เป็นไปตามหลักสูตรในแต่ละระดับ(กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2540, หน้า 10-11)

4. เข้ารับการประเมินผล

ผู้เรียนจะต้องรับการประเมินผลการเรียน ให้เป็นไปตามจุดประสงค์ของหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิต ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแต่ละระดับ

อย่างไรก็ตามผู้เรียนในปัจจุบันจะเรียนรู้ด้วยตนเองกับกลุ่ม ด้วยการใช้สื่อประสมให้สอดคล้องกับสังคมที่เป็นอยู่ ดังนั้นผู้เรียนจึงมีบทบาทดังนี้

1. ร่วมกันวิเคราะห์ชุดวิชาและกำหนดแผนการเรียนหรือกำหนดการพบกลุ่มในภาคเรียนนั้นๆ

2. ร่วมกันวิเคราะห์การสอนเสริมในชุดวิชา

3. ร่วมกันวางแผนการทำกิจกรรมในรอบสัปดาห์ตามแนวทางในชุดวิชา โดยการทำงานเป็นกลุ่ม อาจแบ่งเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือศึกษาเป็นรายบุคคล ในแต่ละกิจกรรมตามความเหมาะสม

4. ปฏิบัติกิจกรรมทั้งลักษณะรายบุคคล กลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ตามแผนการเรียนของชุดวิชา

5. ร่วมประเมินกิจกรรมในแต่ละชุดวิชาตามแนวทางที่กำหนด

3.2 การบริหารหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ สำหรับเด็กด้อยโอกาส

บทบาทหน้าที่และการบริหารบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2540, หน้า, 144-148) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่และการบริหารบุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดังนี้

บทบาทหน้าที่ครูประจำกลุ่ม

1. ด้านการประชาสัมพันธ์

ประสานงานกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ หรือหัวหน้าฝ่ายการศึกษาสายสามัญ เพื่อรับข้อมูล สื่อ ประชาสัมพันธ์ เพื่อนำไปประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้รับทราบ

2. ด้านการเรียนการสอน

2.1 ปฐมนิเทศนักศึกษา

2.2 แนะนำการเรียนให้แก่นักศึกษา เช่น การเลือกแผนการเรียน วิธีเรียน

กิจกรรมการพบกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต ฯลฯ

2.3 จัดทดสอบความรู้พื้นฐานให้แก่นักศึกษาเพื่อเลือกแผนการเรียน

2.4 จัดทำแผนการพบกลุ่มร่วมกับนักศึกษา

2.5 พบกลุ่มและจัดทำกิจกรรมกลุ่มร่วมกับนักศึกษา

2.6 วัดและประเมินผลการเรียนระหว่างภาคเรียนในสาขาบางวิชาที่ตนเองถนัด

2.7 แนะนำ ควบคุม ดูแลการจัดกิจกรรมการพบกลุ่มเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ

นักศึกษา

2.8 ร่วมจัดกิจกรรมนักศึกษา

2.9 ร่วมกับนักศึกษาและหัวหน้าครูประจำกลุ่มวางแผนการสอนเสริม

2.10 ประสานงานจัดหาวิทยากรสอนเสริมในแต่ละสาขาวิชา

2.11 ประสานงานและร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

2.12 จัดกิจกรรมการพบกลุ่มเพื่อวางแผนการเรียนการสอน จัดกิจกรรมทักษะชีวิต

กระบวนการประชาธิปไตย คุณธรรม จริยธรรมและการแนะแนว

3. ด้านธุรการ

3.1 สรรวจข้อมูลและเก็บรวบรวมสถิติความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

3.2 ร่วมเป็นคณะกรรมการรับสมัครนักศึกษา (ครูประจำกลุ่มที่ปฏิบัติงานเต็มเวลา)

3.3 จัดทำทะเบียนประวัตินักศึกษา

3.4 จัดทำทะเบียนแสดงผลการเรียนของนักศึกษา

3.5 ขออนุญาตจัดตั้งกลุ่ม

3.6 จัดทำรายงานการพบกลุ่ม

- 3.7 จัดทำหลักฐานการขอเบิกจ่ายเงินค่าตอบแทน
- 3.8 รายงานผลการปฏิบัติงาน
- 3.9 ปฏิบัติงานอื่น ๆ ตามที่ศูนย์ฯ อำเภอมอบหมาย

บทบาทหน้าที่ของศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

1. ด้านการประชาสัมพันธ์

- 1.1 วางแผนการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญร่วมกับบุคลากรที่เกี่ยวข้อง
- 1.2 เผยแพร่ข่าวสารข้อมูล โดยใช้เอกสารประชาสัมพันธ์ เช่น โปสเตอร์ แผ่นพับ แผ่นปลิว จุลสาร จดหมายข่าว
- 1.3 เผยแพร่ข่าวสารข้อมูล ผ่านสื่อสารมวลชนในท้องถิ่น เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น สถานีวิทยุท้องถิ่น เป็นต้น
- 1.4 เผยแพร่ข้อมูลผ่านองค์กรท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในระดับตำบล อำเภอ หมู่บ้าน เช่น เข้าร่วมชี้แจงในการประชุมสภาตำบล ประชุมคณะกรรมการ องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น
- 1.5 ประชาสัมพันธ์โดยใช้วิธีการอื่น ๆ เช่น จัดทำป้ายโฆษณา(Cutout)ออกเสียงตามสาย จัดทำป้ายนิเทศ เป็นต้น

2. ด้านรับสมัครนักศึกษา

- 2.1 กำหนดชุมชน เป้าหมาย โดยการศึกษาชุมชนในเขตรับผิดชอบ
- 2.2 กำหนดสถานที่รับผิดชอบ ที่มีความพร้อม
- 2.3 แต่งตั้งคณะกรรมการรับสมัคร ซึ่งประกอบด้วย ประธานคณะกรรมการ เจ้าหน้าที่การเงิน เจ้าหน้าที่ตรวจเอกสาร เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์และแนะแนวนักศึกษาเกี่ยวกับการลงทะเบียนและอื่น ๆ
- 2.4 ประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ชุมชนทราบถึงวัน เวลา สถานที่ คุณสมบัติของผู้สมัคร (กลุ่มเป้าหมาย) เป็นต้น
- 2.5 ดำเนินการรับสมัคร ณ สถานที่รับสมัครตามที่กำหนด
- 2.6 นิเทศ ตรวจเยี่ยม สถานที่รับสมัครนักศึกษา
- 2.7 จัดเจ้าหน้าที่ประสานงานเพื่อรับเอกสารการรับสมัครและเงินค่ารับสมัครที่ส่งมาจากจุดรับสมัครต่าง ๆ

3. ด้านการสรรหาครูประจำกลุ่ม

- 3.1 วางแผนการสรรหาครูประจำกลุ่มร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด
- 3.2 เป็นคณะกรรมการดำเนินการรับสมัคร

3.3 จัดทำประกาศรับสมัครตามแนวทางของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและ
ประชาสัมพันธ์ ผ่านสื่อสารมวลชนตามสถานที่ต่าง ๆ

3.4 ร่วมประชุมคณะกรรมการรับสมัครเกี่ยวกับรายละเอียดภารกิจที่ต้องปฏิบัติ

3.5 ร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด ดำเนินการรับสมัคร

4. ดำเนินการอบรมครูประจำกลุ่ม ดำเนินการอบรมครูประจำกลุ่มร่วมกับศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียน จังหวัด

5. ด้านการพบกลุ่ม แต่งตั้ง และถอดถอนครูประจำกลุ่ม

5.1 แต่งตั้งครูประจำกลุ่มจากผู้ผ่านการอบรม ซึ่งจัดโดยศูนย์การศึกษานอก
โรงเรียน จังหวัดร่วมกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ

5.2 หัวหน้า/ผู้อำนวยการศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ เป็นผู้ลงนามแต่งตั้ง
และถอดถอนครูประจำกลุ่ม

5.3 รวบรวมคำสั่งการแต่งตั้งถอดถอนครูประจำกลุ่ม และรายงานศูนย์การศึกษา
นอกโรงเรียน จังหวัด

6. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดผลประเมินผล

6.1 วางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและงบประมาณของศูนย์บริการการศึกษา
นอกโรงเรียน อำเภอ

6.2 จัดแน่วางการเรียนการสอน การเลือกแผนการเรียน

6.3 ประสานงานจัดหา ผลิต และบริการสื่อการเรียนการสอนแก่ครูประจำกลุ่ม

6.4 จัดให้มีการเทียบโอนวิชาสามัญและวิชาชีพ

6.5 จัดทำทำเนียบครูประจำกลุ่ม วิทยากรท้องถิ่น ผู้รู้

6.6 จัดหาข้อสอบกลางภาคเรียน และปลายภาคเรียน

6.7 จัดการสอบปลายภาคเรียน สอบซ่อม และสอบเพื่อปรับระดับผลการเรียน

6.8 อนุมัติผลการเรียน

6.9 กำกับ ดูแล และนิเทศการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการพบกลุ่ม

6.10 สรุปผลรายงานผลการจัดกิจกรรม ตามระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด

1. ด้านการประชาสัมพันธ์

1.1 จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัด

1.2 จัดทำและจัดหาสื่อประชาสัมพันธ์การศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ เช่น เอกสาร
แผ่นพับ โปสเตอร์ สปอตวิทยุ วิทยุทัศน์ สไลด์ โดยจัดทำเองหรือประสานงานกับ ศูนย์การศึกษานอก
โรงเรียนภาค กรมการศึกษานอกโรงเรียน หรือหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง

1.3 ให้บริการสื่อประชาสัมพันธ์แก่ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอในจังหวัด ที่
รับผิดชอบ

1.4 ดำเนินการประชาสัมพันธ์ในภาพรวม โดยวิธีต่างๆ เช่น ออกรายการวิทยุท้องถิ่น
ฉายสไลด์ในโรงภาพยนตร์ ทำป้ายนิเทศให้ข้อมูลแก่หน่วยงานต่าง ๆ ในระดับจังหวัดทั้งภาครัฐและเอกชน
เป็นต้น

1.5 ติดตามผลการดำเนินงานด้านประชาสัมพันธ์

2. ด้านการสรรหาครูประจำกลุ่ม

2.1 วางแผนการรับสมัครครูประจำกลุ่มร่วมกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

2.2 แต่งตั้งคณะกรรมการรับสมัคร

2.3 ประชาสัมพันธ์รับสมัครโดยใช้รูปแบบต่าง ๆ เช่น เอกสาร สื่อสารมวลชน ฯลฯ

2.4 ประชุมชี้แจงคณะกรรมการสมัครเกี่ยวกับรายละเอียดภารกิจที่ต้องปฏิบัติ

2.5 ดำเนินการสมัครร่วมกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอ

3. ด้านการอบรมครูประจำกลุ่ม

3.1 วางแผนการอบรมครูประจำกลุ่มร่วมกับศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

3.2 แต่งตั้งคณะกรรมการอบรม

3.3 รวบรวม จัดหา หรือผลิตสื่อเอกสารที่ใช้ประกอบการอบรม

3.4 ประสานงานวิทยากรผู้ให้การอบรม

3.5 ประกาศรับสมัครผู้เข้ารับการอบรมโดยประสานงานกับศูนย์บริการการศึกษา

นอกโรงเรียนอำเภอ

3.6 ดำเนินการอบรม

3.7 ประเมินผลและประกาศผลการอบรม

4. ด้านการเรียนการสอน

4.1 ให้การสนับสนุนในด้านสื่อการเรียนการสอนแก่ศูนย์บริการการศึกษานอก

โรงเรียนอำเภอ

4.2 ประสานงานจัดทำและให้บริการข้อสอบปลายภาคเรียน

4.3 จัดทำคลังข้อสอบ เพื่อใช้ในการจัดผลประเมินผล

4.4 อนุมัติหลักสูตรท้องถิ่น

4.5 ทดลองรูปแบบการจัดการเรียนการสอนแบบใหม่

4.6 นิเทศ ติดตามผล การจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

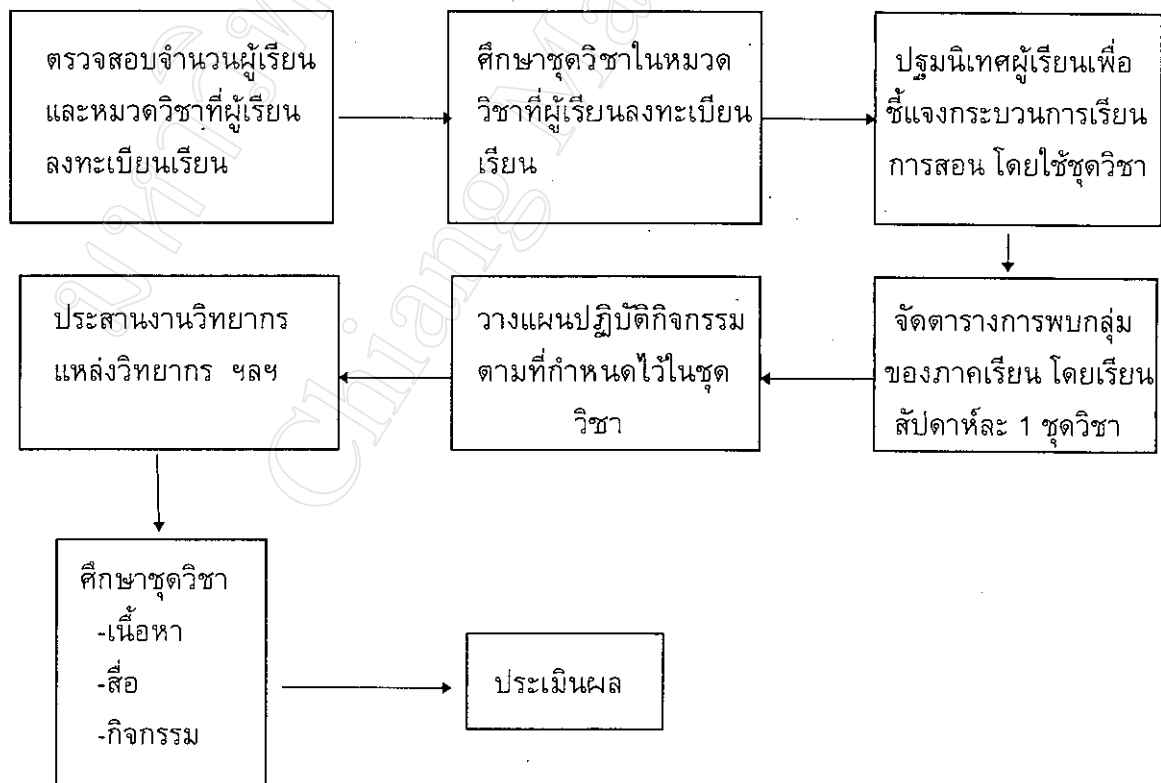
4.7 จัดทำรายงานสรุปผลการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญประจำปี

3.3 การจัดการเรียนการสอนการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ

กิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ เรียกว่ากิจกรรมการพบกลุ่ม ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการพบกันระหว่างครูประจำกลุ่มกับผู้เรียน เพื่อช่วยเหลือกันระหว่างผู้สอน (ครูประจำกลุ่ม) กับผู้เรียน หรือผู้เรียนกับผู้เรียน ในการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการเรียนของผู้เรียน กิจกรรมพบกลุ่มมีวิธีการและขั้นตอนดังนี้

1. วิธีเรียนแบบชั้นเรียน (ขร.) ถือว่าการเข้าชั้นเรียนตามปกติเป็นการพบกลุ่ม
2. วิธีเรียนแบบทางไกล (ทก.) อาจจัดการพบกลุ่มโดยเลือกวิธีใดวิธีหนึ่งจาก 3 วิธีคือ
 - พบกลุ่มรายสัปดาห์ ๆ ละ 1 ครั้ง ๆ ละไม่น้อยกว่า 3 ชั่วโมง
 - พบกลุ่มรายปักษ์ ๆ ละ 1 ครั้ง ๆ ละไม่น้อยกว่า 6 ชั่วโมง
 - พบกลุ่มรายเดือน ๆ ละ 1 ครั้ง ๆ ละไม่น้อยกว่า 12 ชั่วโมง
3. วิธีเรียนแบบตนเอง (ดอ.) ไม่มีการพบกลุ่ม

ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการพบกลุ่ม

ภาพ 5 ขั้นตอนการพบกลุ่ม (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2539)

4. การวัดและประเมินผล ผู้เรียนในแต่ละวิธีเรียนมีอัตราส่วนของคะแนนระหว่างภาคและคะแนนปลายภาคไม่เท่ากัน มีรายละเอียดดังนี้

แบบชั้นเรียน	ทุกหมวดวิชา	50 : 50
แบบทางไกล	ทุกหมวดวิชา	40 : 60
แบบตนเอง	ทุกหมวดวิชา	0 : 100

อัตราส่วนคะแนนระหว่างภาคเรียนดังกล่าวข้างต้นนี้ ไม่รวมถึงหมวดวิชาอาชีพของหมวดวิชาเลือก ซึ่งใช้วิธีเทียบโอนผลการเรียน

5. ผู้เรียนที่เรียนแบบชั้นเรียนหรือเรียนทางไกล จะมีสิทธิเข้าสอบปลายภาคเรียน แต่ละรายกลุ่มสภาพ/วิชา หรือรายหมวดวิชา ต้องมีเวลาเรียนหรือเวลาพบกลุ่มตามเกณฑ์ที่ระเบียบกำหนด (ชั้นเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 70 ทางไกล ไม่น้อยกว่าร้อยละ 75)

6. การตัดสินผลการเรียน ให้นำคะแนนระหว่างภาคเรียนและปลายภาคเรียนรวมกันให้ได้ ไม่น้อยกว่าร้อยละ 50 จึงจะถือว่าสอบได้

7. ผู้เรียนจะได้รับอนุมัติให้จบหลักสูตรจะต้องมีคุณสมบัติ ดังนี้

7.1 ระดับประถมศึกษา

(1) สอบได้กลุ่มสภาพประสบการณ์พื้นฐาน 190 สภาพ และสอบได้กลุ่มสภาพประสบการณ์เสริมไม่น้อยกว่า 60 สภาพ

(2) มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 3 ภาคเรียน ยกเว้นกรณีที่มีการเทียบโอนผลการเรียนตามระเบียบหรือคำสั่งที่กำหนด

7.2 ระดับมัธยมศึกษา

(1) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

ก. สอบได้หมวดวิชาบังคับ 4 หมวดวิชา และหมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า

3 หมวดวิชา

ข. ผ่านกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ที่กำหนด

ค. มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 4 ภาคเรียน ยกเว้นกรณีที่มีการเทียบโอนผลการเรียนหมวดวิชาสามัญในลักษณะหมวดวิชา หรือเทียบโอนกิจกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนด

(2) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

ก. สอบได้หมวดวิชาบังคับ 5 หมวดวิชา หมวดวิชาเลือกไม่น้อยกว่า

3 หมวดวิชา

ข. ผ่านกิจกรรมพัฒนาคุณภาพชีวิตตามเกณฑ์ที่กำหนด

ค. มีเวลาเรียนไม่น้อยกว่า 4 ภาคเรียน ยกเว้นกรณีที่มีการเทียบโอน

ผลการเรียนหมวดวิชาสามัญในลักษณะหมวดวิชา หรือเทียบโอนกิจกรรมตามเกณฑ์ที่กำหนด

8. หัวหน้าสถานศึกษาเป็นผู้อนุมัติผลการเรียนและการจบหลักสูตร

9. ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนวิชาหรือหมวดวิชาจากวิธีเรียนอื่น ๆ ได้ตามความถนัด หรือ ตามความสนใจ

10. สถานศึกษาต้องจัดทำเอกสารประเมินผลการเรียนตามที่ระบุไว้ด้วยการประเมินผลกำหนด

11. การออกหลักฐานแสดงผลการเรียนและใบรับรองต่าง ๆ ให้เป็นหน้าที่ของสถานศึกษา

12. การออกประกาศนียบัตรให้เป็นไปตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการออกประกาศนียบัตร

4. การประเมินหลักสูตร

แนวคิด ความหมายและจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

(รัชชชัย ชัยจิรฉายากุล, 2529, หน้า 211) เรื่อง การประเมินหลักสูตร เริ่มได้รับความสนใจในวงการการศึกษา มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 เป็นต้นมา แต่ ราล์ฟ ไทเลอร์ (Ralph Tyler) ก็นับว่าเป็นผู้วางรากฐานมาให้นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1930 ไทเลอร์ ได้เป็นผู้ริเริ่มให้คำนิยามของการศึกษาว่า “การศึกษาคือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม” ดังนั้นการประเมินหลักสูตรจึงมุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงเป็นจุดสำคัญ ซึ่งก็หมายความว่า จะมีการวัดผลโดยเอาจุดหมายเป็นที่ตั้ง และหาว่า ได้มีพฤติกรรมอะไรเปลี่ยนแปลงไปตามที่จุดมุ่งหมายได้ตั้งไว้หรือไม่ ตามแนวคิดนี้ภาพพจน์ของการจัดทำหลักสูตรก็คือ ผู้จัดทำจะต้องสามารถวางจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนว่าต้องการให้ผู้เรียนเปลี่ยนหรือมีพฤติกรรมไปตามที่ต้องการ บทบาทของการประเมินหลักสูตรตามความหมายดังกล่าวจึงอยู่ที่การช่วยชี้ให้เห็นจริงว่าผู้เรียนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามจุดมุ่งหมายจริงหรือไม่ อย่างไร ต่อมาในปี ค.ศ. 1963 ครอนบัค (Cronbach) ได้เขียนคำนิยามของการประเมินหลักสูตรไว้ในวารสาร Teachers College Record ว่า “การประเมินผลหลักสูตรหมายถึง การรวบรวมข้อมูลและการใช้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจในเรื่องของโปรแกรมหรือหลักสูตรการศึกษา” (อ้างใน ทิศนา แคมมณี, หน้า 134 - 135)

ซึ่งแนวคิดนี้ตรงกับแนวคิดของ ดาเนียล แอลสตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) และคณะในปี ค.ศ. 1968 ที่เสนอว่า คือ กระบวนการรวบรวมข้อมูลในการนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ 4 ประการ Worthen and Sanders. (1973 อ้างใน บุญส่ง นิลแก้ว 2530, หน้า 20) ว่าการประเมินเพื่อการตัดสินใจ 4 ประการ คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับการวางแผน (Planning Decisions) การตัดสินใจเกี่ยวกับโครงสร้าง (Structuring Decisions) การตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินงาน (Implementing Decisions) และการตัดสินใจเมื่อสิ้นสุดโครงการ (Recycling Decisions) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความสำเร็จของโครงการ จึงเรียกว่า การตัดสินใจเกี่ยวกับความสำเร็จ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ทอเนีย ที่เสนอไว้ว่า การประเมินหลักสูตรเป็นการรวบรวมข้อมูลและจัดเตรียมข้อมูลที่อยู่บนรากฐานที่สามารถจะตัดสินใจเกี่ยวกับความเป็นไปได้ ประสิทธิภาพและคุณค่าของหลักสูตร (Tawey, 1976, หน้า 10 อ้างใน วนิดา เดชตานนท์, 2531, หน้า 19)

จากความหมายของหลายท่านดังที่กล่าวแล้ว อำนาจ จันทรแป้น (2540, หน้า 13) ได้สรุปว่า แนวความคิดในการประเมินหลักสูตรของสคริปเว่น (Scriven, 1967) อ้างว่า เป้าหมายของการประเมินคือ การหาคำตอบของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ครอนบาค (Cronbach, 1963) สตัฟเฟิลบีม (Stufflebeam, 1971) คูเปอร์ (Cooper, 1975) มีความคิดสอดคล้องกันว่าเป้าหมายของการประเมินควรเป็นการให้หลักฐาน ข้อมูล เพื่อชี้แนะแนวทางในการตัดสินใจ ในความหมายเดียวกันนี้ เสริมศรี ไชยศร (2528, หน้า 227-228) กล่าวว่า "การประเมินหลักสูตรเป็นการพิจารณา ตัดสินใจ ตัดสินความคิด วิธีการ การวางแผน การออกแบบ การพัฒนา เลือกและใช้ สรรพสิ่งทั้งหมดเกี่ยวกับคุณภาพและความเหมาะสมว่าดีไม่น้อยเพียงใด เพื่อจะได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง หรือแก้ไขให้ดีขึ้นต่อไป"

โดยทั่วไปแล้ว การประเมินหลักสูตรใด ๆ ก็ตามจะมีจุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกันอยู่ 3 ประการสำคัญ ๆ คือ

1. เพื่อหาคำตอบของหลักสูตรนั้น โดยดูว่า หลักสูตรที่จัดขึ้นสามารถสนองตามวัตถุประสงค์ที่หลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่
 2. เพื่อตัดสินว่า การวางแผนและระบบของหลักสูตร ตลอดจนการบริหารงานและการสอนตามหลักสูตร เป็นไปในทางที่ถูกต้องแล้วหรือไม่
 3. เพื่อวัดดูว่า ผลผลิตคือ ผู้เรียนนั้นเป็นอย่างไร (ทศนา แคมมณี, 2537, หน้า 134)
- ในจุดมุ่งหมายที่คล้ายคลึงกันนี้ สันต์ ธรรมบำรุง (2525, หน้า 175) ได้เพิ่มเติมในส่วนรายละเอียดว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรควรมี 5 ประการ คือ
1. เพื่อหาคำตอบของหลักสูตร โดยดูว่าหลักสูตรนั้นสามารถสนองตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้นต้องการหรือไม่

2. เพื่ออธิบายและดูว่า ลักษณะของส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรในแง่หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ การเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลว่า สอดคล้องต้องกันหรือไม่ หรือสนองตอบความต้องการหรือไม่

3. เพื่อตัดสินว่า หลักสูตรมีคุณภาพดีหรือไม่ดี เหมาะสมและไม่เหมาะสมกับการนำไปใช้ มี ข้อบกพร่องที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขอะไรบ้าง

4. เพื่อตัดสินว่า การบริหารงานด้านวิชาการ และการบริหารงานด้านหลักสูตรเป็นไปในทางที่ ถูกต้องหรือไม่

5. เพื่อติดตามผลผลิตจากหลักสูตร คือ ผู้เรียนว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลังจากผ่าน กระบวนการทางการศึกษามาแล้วตามหลักสูตรเป็นไปตามความมุ่งหวังหรือไม่

และในการอบรมการวิจัยปฏิบัติการ ครั้งที่ 6 เรื่อง การประเมินหลักสูตรของกรมวิชาการ สงบ ลักษณะ (2525, หน้า 5 - 6) ได้อธิบายว่า วัตถุประสงค์ในการประเมินการนำหลักสูตรไปปฏิบัติ นั้น มี คำถามที่ต้องการโดยการประเมินดังต่อไปนี้

1. การเตรียมความพร้อมในการจัดปัจจัยพื้นฐาน เช่น โครงสร้าง การบริหาร ความรู้ ความ เข้าใจ และทัศนคติของผู้บริหาร การเตรียมครู ความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติของครู งบประมาณ อาคารสถานที่ วัสดุครุภัณฑ์ วัสดุอุปกรณ์ เพื่อการเรียนการสอน และสื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ เป็นไป ตามข้อกำหนด ตามแนวทางการใช้หลักสูตรหรือไม่ และมีความเหมาะสมสมบูรณ์เพียงพอต่อการส่งผลให้ เกิดความราบรื่นในการปฏิบัติหรือไม่ เพียงไร

2. ผู้รับผิดชอบใช้หลักสูตรคือ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และชุมชน ได้ดำเนินการปฏิบัติกิจกรรม ต่าง ๆ ตามแผนการใช้หลักสูตร ถูกต้อง และครบถ้วน ตรงตามความมุ่งหวังเพียงใด

3. การจัดปัจจัยและการปฏิบัติกิจกรรมในลักษณะใดที่ได้ผลดี ลักษณะใดไม่ก่อให้เกิดผลดีเท่า ที่ควร

4. ระดับของการใช้ปัจจัยและการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยปฏิบัติมีความเพียงพอต่อ การจะทำให้เกิดผลผลิตตามที่ต้องการหรือไม่

5. องค์ประกอบใดของปัจจัยและกิจกรรมการปฏิบัติที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรค ที่ควรรับเร่ง ปรับปรุง (สงบ ลักษณะ, 2525, หน้า 5-6) และในเรื่องการปรับปรุงแก้ไขนั้น วิชัย วงษ์ใหญ่ (2525, หน้า 203)กล่าวว่า มีจุดมุ่งหมายใหญ่อยู่ 2 ประการ คือ

1. ประเมินเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร เป็นการประเมินผลในระหว่างการปฏิบัติงานพัฒนา หลักสูตรโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ผลการประเมินนั้นให้เป็นประโยชน์ในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตร โดยมีการวัดผลเป็นระยะ ๆ ในระหว่างการพัฒนาหลักสูตร แล้วนำผลจากการวัดนั้นมาประเมินว่าแต่ละ ตอนของหลักสูตรมีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้เพียงใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ซึ่งจะนำ มาเป็นประโยชน์แก่นักพัฒนาหลักสูตรในการที่จะปรับปรุงส่วนประกอบทุกส่วนของหลักสูตรเหมาะสมต่อ ไป

2. การประเมินเพื่อสรุปผล คุณค่าของการพัฒนาหลักสูตรว่าดีหรือไม่ เพียงใด ได้สนองตอบต่อความต้องการของผู้เรียน ของสังคมเพียงใด ควรจะใช้ได้ต่อไปหรือไม่ ควรยกเลิกทั้งหมด หรือ อาจจะยกเลิกเพียงบางส่วน และในทำนองเดียวกันนี้ ช่าง บัณฑิต (2531, หน้า 291 - 292) ก็ให้แนวคิดที่ว่า จุดประสงค์ในการประเมินนั้นอยู่ที่ช่วงเวลาในการประเมิน การประเมินที่อาศัยช่วงเวลาเป็นตัวหลักแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

ก. การประเมินผลย่อยหรือการประเมินผลระหว่างดำเนินการ (Formative Evaluation) การประเมินผลประเภทนี้กระทำในระหว่างที่โครงการยังไม่สิ้นสุดหรือระหว่างที่ทำหลักสูตรยังไม่เสร็จ หรือยังทำการสอนไม่จบหน่วยการเรียนรู้ การประเมินผลอาจทำเป็นระยะในเรื่องเดียวกันหรือในเรื่องต่างกันได้

จุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้ คือ การปรับปรุงสิ่งที่กระทำอยู่ให้ดีขึ้นโดยไม่ปล่อยไว้จนกระทั่งเสร็จงานซึ่งอาจจะสายเกินไปก็ได้ ในกรณีของหลักสูตร การประเมินผลจะดำเนินไปทุกขั้นตอนของการจัดทำหลักสูตร ตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมายไปจนถึงการกำหนดเนื้อหาสาระของหลักสูตร และเมื่อได้หลักสูตรต้นแบบแล้วก็จะมีการประเมินผลต่อไปอีก ซึ่งเราเรียกว่า การทดลองนำร่องและการทดลองในสนาม ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อน

ความหมายของการประเมินผลย่อยยังครอบคลุมถึง การประเมินผลการเรียนการสอนในชั้นเรียนด้วย เป็นการควบคุมการปฏิบัติงาน ในขณะเดียวกัน ช่วยให้ทั้งผู้สอนผู้เรียนได้ทราบจุดอ่อนและจุดเด่นของตน และสามารถนำเอาข้อมูลที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่บกพร่องให้หมดไป การประเมินผลมักทำเมื่อการสอนจบไปตอนหนึ่งหรือบทเรียนหนึ่ง และมุ่งวัดการเรียนรู้ทุกอย่างในจุดประสงค์ส่วนใหญ่จะใช้แบบทดสอบที่ผู้สอนทำขึ้นเอง การที่การประเมินผลย่อมมุ่งปรับปรุงแก้ไขเฉพาะเรื่อง ในช่วงเวลาต่าง ๆ กันนี้ บางทีเราจึงเรียกการประเมินผลประเภทนี้ว่า การประเมินผลเชิงจุลภาค (Micro Evaluation)

ข. การประเมินผลรวมหรือการประเมินผลเมื่อเสร็จสิ้นการดำเนินการ (Summative Evaluation) เมื่อพูดถึงหลักสูตรเราหมายถึง การประเมินผลหลังจากที่ได้นำเอาหลักสูตรแม่บทมาใช้เป็นเวลาพอสมควรแล้ว จุดมุ่งหมายของการประเมินผลประเภทนี้คือ การพิจารณาตัดสินว่าหลักสูตรที่จัดทำขึ้นมีประสิทธิภาพหรือไม่ พุดง่าย ๆ ก็คือใช้ได้หรือไม่ มีอะไรที่ต้องปรับปรุงแก้ไข การประเมินผลรวมมักจะทำกันเมื่อนักพัฒนาหลักสูตรและผู้บริหารมีความรู้สึกว่าจะมีการปรับปรุงหลักสูตรเป็นหารใหญ่เสียที เนื่องจากได้ใช้มานานแล้ว สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของบ้านเมืองได้เปลี่ยนแปลงไป และหลักสูตรที่ใช้อยู่ได้ส่อเค้าให้เห็นว่าไม่มีประสิทธิภาพเหมือนเดิม การประเมินผลจะเป็นการประเมินผลหลักสูตรทั้งระบบ ซึ่งเรียกว่า การวิเคราะห์หลักสูตร

สำหรับในด้านการเรียนการสอน การประเมินผลรวมจะกระทำเมื่อผู้เรียนได้เรียนจบวิชาหนึ่งในแต่ละภาคเรียน และในภาคปลายของแต่ละปีการศึกษา เป็นการประเมินผลเพื่อตรวจสอบดูว่าผู้เรียนได้เรียนรู้ตามจุดประสงค์ของวิชาหรือไม่ ควรได้คะแนนเท่าใดและควรถือว่าสอบได้หรือตก

อนึ่ง จากการประเมินผลรวมเป็นการประเมินผลที่มุ่งปรับปรุงแก้ไขเป็นส่วนรวมและมีขอบเขตของการประเมินผลที่คลุมทุกสิ่งทุกอย่าง เช่น วิเคราะห์หลักสูตรทั้งระบบและประเมินผลการเรียนการสอนทุกวิชาในหลักสูตรเป็นส่วนรวม ดังนั้นบางทีเราจึงเรียกการประเมินผลประเภทนี้ว่า การประเมินผลเชิงมหภาค (Macro Evaluation)

อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีเราก็ไม่อาจแยกการประเมินผลสองประเภทนี้ออกจากกันได้อย่างชัดเจน ตัวอย่างเช่น ในระหว่างการเรียนการสอนแต่ละวัน ผู้สอนย่อมทำการประเมินผลการเรียนของผู้เรียนและปรับปรุงแก้ไขอยู่ตลอดเวลา การประเมินผลในลักษณะนี้เป็นการประเมินผลเชิงจุลภาค แต่ครั้นเมื่อจบการเรียนการสอนในเวลาเย็นแล้ว ผู้สอนนำเอาผลงานของผู้เรียนมาตรวจ และทบทวนดูว่ามีเหตุการณ์อะไรที่สำคัญเกิดขึ้น ในระหว่างการเรียนการสอนของวันนั้น ซึ่งสมควรมีการปรับปรุงแก้ไข การกระทำของผู้สอน ในตอนนี้เรียกว่าการประเมินผลเชิงมหภาค จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาของการประเมินผลสองประเภทนี้ใกล้ชิดกันมาก จนบางครั้งทำให้เกิดการสับสน ประเด็นสำคัญที่ควรยึดเป็นหลักในการจำแนกความแตกต่างระหว่างการประเมินผลสองประเภทนี้คือ ให้จำไว้ว่าการประเมินผลเชิงจุลภาคมุ่งปรับปรุงเพื่อผลในปัจจุบันเป็นสำคัญ ส่วนการประเมินผลเชิงมหภาคมุ่งเพื่อประโยชน์ในอนาคต

นอกจากจุดมุ่งหมายดังที่กล่าวมาแล้ว อานาจ จันทรแป้น (2540, หน้า 15) ได้สรุปจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. เพื่อหาคุณค่าของหลักสูตรว่า สามารถสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ที่ต้องการหรือไม่
2. เพื่ออธิบายลักษณะส่วนประกอบในด้านจุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กระบวนการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลในแง่ของความสอดคล้องสัมพันธ์
3. เพื่อพิจารณาระบบของการบริหารหลักสูตรว่าเป็นไปในแนวทางที่เหมาะสมหรือเอื้ออำนวยต่อการให้บรรลุจุดประสงค์หรือไม่เพียงใด

1. เพื่อดูผลที่เกิดจากการใช้หลักสูตรว่าเป็นอย่างไร

จากนิยาม ความหมายและจุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดอาจสรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการศึกษา เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ แปลผล อธิบายผล และนำเสนอผลของข้อมูลนั้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้ประโยชน์ในการพัฒนา ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรให้ดีขึ้นกว่าเดิม ดังที่ รุ่ง แก้วแดง (2540, หน้า 24) กล่าวว่า “ระบบการประเมินคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา มุ่งที่จะให้มีการนำผลการประเมินไปพัฒนาการศึกษา” (Improvement Through Evaluation)

รูปแบบและวิธีการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรมีรูปแบบและวิธีการหลายอย่าง แต่เมื่อวิเคราะห์ดูก็จะสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการประเมิน ได้แก่ ประเภทที่มุ่งประเมินผลผลิตของการกระทำ ประเภทที่มุ่งประเมินคุณค่าของสิ่งที่ประเมินและประเภทที่มุ่งประเมินเพื่อประโยชน์ในการตัดสินใจ

การที่จะเลือกรูปแบบใดและวิธีการใดนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมและปัจจัยหลายอย่าง เช่น ความสามารถของผู้ประเมินที่มีอยู่ รวมทั้งอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้ และงบประมาณค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับเรื่องนี้ สตัฟเฟิลบีมได้ให้หลักในการพิจารณาไว้ 3 ประการ คือ ความเหมาะสมในด้านเทคนิค (Technical Adequacy) ประโยชน์ (Utility) และประสิทธิภาพในการลงทุน (Cost Effectiveness) ซึ่งในการพิจารณาแต่ละเรื่องจะต้องมีเกณฑ์ในการพิจารณาด้วย เช่น ในเรื่องความเหมาะสมทางเทคนิคก็ใช้เกณฑ์เกี่ยวกับความเที่ยงตรงภายใน ความเที่ยงตรงภายนอก ความเที่ยงและความชัดเจน หรือในเรื่องประโยชน์ก็ใช้เกณฑ์เกี่ยวกับความสอดคล้อง ความสำคัญ ขอบข่าย ความเป็นที่เชื่อถือได้ ความเหมาะสมในเรื่องเวลา และความสามารถในการขยายผล เป็นต้น (ธารัง บัวศรี, 2531, หน้า 292)

นอกจากนี้ยังมีรูปแบบการประเมินอีกหลายรูปแบบ แต่ละรูปแบบจะมีแนวความคิดทฤษฎี เหตุผล และวิธีการประเมินแตกต่างกัน นิตา ซูโต (อ้างใน วนิตา เดชตานนท์, 2531, หน้า 22-33) กล่าวถึงรูปแบบพื้นฐานของการประเมินที่สำคัญ ๆ และนิยมใช้ดังนี้

1. แบบวิเคราะห์ระบบ (System Analysis Approach)
2. แบบยึดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมหรือวัตถุประสงค์เป็นพื้นฐาน (The Behavioral Objective or Goal-Based Approach)
3. แบบยึดการตัดสินใจเป็นหลัก (Decision-Making Approach)
4. แบบอิสระจากวัตถุประสงค์ (Goal-Free Approach)
5. แบบศิลปะวิจารณ์ (Art Criticism Approach)
6. แบบตรวจสอบทางวิชาชีพ (The Professional Review Approach)
7. แบบกึ่งกฎหมาย (Quasi-Legal Approach)
8. แบบการศึกษาเฉพาะกรณี (The Case-Study Approach)

และจากการวิเคราะห์ของอำนาจ จันทร์แป้น (2540, หน้า 39-59) ได้จัดหมวดหมู่ของรูปแบบการประเมินไว้ 3 รูปแบบ ดังนี้

1. รูปแบบการประเมินที่ยึดวัตถุประสงค์เป็นหลัก (Goal Attainment / Objective Model) หรือเป็นการประเมินความสำเร็จตามเป้าหมายของหลักสูตรเป็นหลัก เช่น รูปแบบของไทเลอร์ (Ralph Tyler Evaluation Model) และรูปแบบการประเมินของปุยซังส์เทคนิค (Puisance Analysis Technique)
2. รูปแบบการประเมินที่ยึดเกณฑ์เป็นหลัก (Curriculum Model) หรือเป็นรูปแบบที่ใช้เกณฑ์เป็นหลักช่วยในการพิจารณาคูณค่า เช่น รูปแบบการประเมินของ โรเบิร์ต อี. สเตค (Robert E. Stake) หรือ Stake's Model และรูปแบบการประเมินความขัดแย้งของโพรวัส (Provus Discrepency Evaluation Model)

3. รูปแบบการประเมินที่ช่วยการตัดสินใจ (Decision Making Model) เป็นรูปแบบการประเมินเพื่อช่วยการตัดสินใจของผู้มีหน้าที่ตัดสินใจ ได้แก่ รูปแบบการประเมินของแฮมมอนด์ (Robert L Hamond) และรูปแบบการประเมินของ ดาเนียล แอล สตฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) หรือเรียกว่า CIPP Model

จะเห็นได้ว่ารูปแบบการประเมินมีอยู่หลากหลายรูปแบบ และที่ยกมานี้พอจะมองเห็นได้ว่า การที่จะประเมินหลักสูตรใด ๆ นั้นขึ้นอยู่กับผู้ทำการประเมิน จุดมุ่งหมาย ความสะดวก ความเหมาะสม ตลอดจนวิธีการหาข้อมูลเก็บ และวิเคราะห์ข้อมูลที่ต้องการ ศึกษา แชมมณี (2537, หน้า 150) กล่าวว่า กระบวนการประเมิน ทุกแบบจะมีลักษณะตรงกันคือ

1. ในการประเมินหลักสูตรจะมีการกำหนดลงไปว่า จะประเมินอะไร อย่างเฉพาะเจาะจง
2. ในการประเมินหลักสูตรจะมีการกำหนดลงไปว่า ต้องการข้อมูลอะไร ที่จะนำมาช่วยในการประเมินผล
3. ในการประเมินหลักสูตรจะมีการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่กำหนดไว้ในข้อ 2
4. ในการประเมินผลหลักสูตรจะมีการกำหนดเกณฑ์และมาตรฐานในการประเมิน
5. ในการประเมินผลหลักสูตรจะมีการวิเคราะห์ข้อมูลตามเกณฑ์และมาตรฐานที่ตั้งไว้
6. หลังจากที่ได้วิเคราะห์ข้อมูลเสร็จแล้ว จะมีการส่งผลการวิเคราะห์ข้อมูลให้แก่ผู้ที่จะตัดสินใจหรือดำเนินการเกี่ยวกับเรื่องของหลักสูตร

จากรูปแบบของการประเมินหลักสูตรดังกล่าวข้างต้นได้มีผู้ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินไว้น่าสนใจดังนี้

วนิดา เดชตานนท์ (2531, หน้า 28) กล่าวว่า การประเมินหลักสูตรสภาการศึกษา ญัตติเพิ่มเติมพุทธศักราช 2524 วิชาเอกการวัดผลการศึกษา ระดับปริญญาตรี หลักสูตร 2 ปี ในมหาวิทยาลัยอีสานใต้ จะใช้รูปแบบ CIPP Model ของ แดเนียล แอล สตฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) เป็นแนวทางในการประเมินโดยที่การประเมินตามรูปแบบนี้ได้ให้ยามของการประเมินว่า เป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล แล้วเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร นอกจากนี้การประเมินโดยใช้รูปแบบนี้มีทั้งข้อดีคือ

1. เป็นข้อมูลสำหรับการตัดสินใจของบุคคลในหลาย ๆ ระดับได้มีใช้เฉพาะผู้บริหารอย่างเดียว
2. ช่วยให้นักการศึกษาได้ดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่องเป็นระบบ จะเริ่มต้นอย่างไรจนกระทั่งบรรลุถึงจุดมุ่งหมายหรือไม่

3. เป็นการประเมินทั้งแบบ Formative Evaluation และ Summative Evaluation
4. ทำให้มองเห็นภาพรวมของหลักสูตรหรือโครงการได้ชัดเจน และการประเมินตาม CIPP Model จะประกอบด้วย การประเมิน 4 ประเภท คือ การประเมินบริบท (Context Evaluation) การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) ประเมินผลผลิต (Product Evaluation) และสมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2523, หน้า 13 - 19) ได้อธิบายรายละเอียดการประเมินรูปแบบ CIPP Model ไว้ดังนี้

1. การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) เป็นการประเมินความต้องการ หรือความจำเป็น เพื่อจัดทำโครงการหรือจัดลำดับความสำคัญของโครงการ และกำหนดจุดมุ่งหมายของโครงการต่าง ๆ การประเมินบริบททำได้โดยการศึกษาอิทธิพลหรือแรงกดดันต่าง ๆ ของสิ่งภายนอกโครงการว่ามีหรือไม่อย่างไร การศึกษานโยบายการศึกษาของประเทศ ปัญหาของสังคมที่มีผลกระทบต่อโครงการ หรืออาจประเมินโครงการเปรียบเทียบ วัตถุประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของโครงการว่าสอดคล้องกับความจำเป็นและนโยบาย หรือปรัชญาของสถาบันหรือหน่วยงานนั้นหรือไม่

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น (Input Evaluation) เป็นการประเมินว่าปัจจัยที่เราต้องการมีอะไรบ้าง พอเพียงหรือไม่ ภายใต้ปัจจัยนี้มีทางเลือกใดหรือโปรแกรมใดที่เราควรดำเนินการ เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของโครงการ การประเมินปัจจัยเบื้องต้นได้แก่ บุคลากร เงิน วัสดุอุปกรณ์ จะช่วยให้ผู้ดำเนินโครงการเลือกแผนจัดโปรแกรมได้อย่างเหมาะสม หรือถ้าประเมินโครงการที่ดำเนินไปแล้ว ผลจากการประเมินปัจจัยก็จะให้คำตอบว่า การดำเนินโครงการที่ทำไปนั้นได้ดำเนินไปตามแบบที่เหมาะสมหรือไม่ ปัจจัยเบื้องต้นที่ใช้ พอเพียงหรือไม่

3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) เป็นการประเมินว่าได้นำโครงการไปปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้หรือไม่ การประเมินกระบวนการทำได้ 2 ลักษณะ คือมีการประเมินก่อนนำไปปฏิบัติจริง เป็นการวิเคราะห์ในเชิงความสัมพันธ์ตามหลักสูตร เหตุผลระหว่างจุดมุ่งหมายกับแนวปฏิบัติ ซึ่งอาจได้ข้อเสนอแนะให้ปรับปรุงวิธีการปฏิบัติได้ ในลักษณะที่สองคือ การประเมินกระบวนการขณะปฏิบัติอยู่ โดยการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่คณะกรรมการดำเนินโครงการเป็นอย่างมาก การให้ข้อติชมอย่างเหมาะสมและทันท่วงทีจะนำไปสู่สัมฤทธิ์ผลของโครงการในที่สุด

4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) เป็นการประเมินผลลัพธ์ที่ได้ว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายของโครงการหรือไม่ ซึ่งอาจทำได้ทันทีที่โครงการสิ้นสุด และมีการติดตามผลการปฏิบัติงานต่อมาอีกภายหลัง เช่น 6 เดือน เป็นต้น การประเมินผลผลิตช่วยให้การตัดสินใจเกี่ยวกับการรับรอง ล้มเลิก หรือปรับขยายโครงการ ถ้าจะทำต่อไป

อำนาจ จันทร์แป้น (2541, หน้า 55 - 56) ได้นำเสนอข้อมูลที่น่าสนใจแก่ผู้มีหน้าที่ตัดสินใจ ก่อให้เกิดข้อมูลเกี่ยวข้องกับ 4 ขั้นตอนของการปฏิบัติ (Program Operation) คือ

1. การประเมินสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation) ซึ่งจะช่วยในการกำหนดวัตถุประสงค์
2. การประเมินตัวป้อนหรือปัจจัย (Input Evaluation) ซึ่งมีความจำเป็นในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดรูปแบบของโครงการ (Design)
3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation) ซึ่งจะช่วยชี้แนะการตัดสินใจในการดำเนินการ
4. การประเมินผลผลิต (Product Evaluation) ซึ่งนำเสนอข้อมูลเพื่อการพิจารณาเกี่ยวกับการบรรลุวัตถุประสงค์

ขั้นตอนของกระบวนการประเมินตามโมเดลประกอบด้วย

1. การพิจารณาว่าจะประเมินอะไร จะนำข้อมูลไปใช้เพื่อการตัดสินใจด้านใด
2. ประเภทของข้อมูลในการช่วยการตัดสินใจ
3. การรวบรวมข้อมูล
4. การกำหนดเกณฑ์ เพื่อการตัดสินใจคุณภาพของสิ่งที่จะประเมิน
5. การวิเคราะห์ข้อมูล
6. การนำเสนอข้อมูล

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินหลักสูตรนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรที่หลากหลาย กว้างขวางมากทั้งที่ใช้รูปแบบการประเมินแบบเต็มรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นหลัก และแนวทางในการประเมินหลักสูตร และการประเมินหลักสูตรที่ไม่ได้ยึดรูปแบบใดมาเป็นแนวทางแต่จะใช้วิธีการผสมผสานให้เหมาะสมกับหลักสูตรหรือจุดมุ่งหมายของผู้ประเมินมาใช้ในการประเมิน

ในการประเมินหลักสูตรที่ไม่ยึดรูปแบบเป็นแนวทางในการประเมินหรือใช้วิธีผสมผสานดัดแปลงในการประเมินนั้น พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการประเมินหลักสูตรแบบเป็นส่วน ๆ เช่น เป็นการประเมินหลักสูตรเป็นรายวิชา หมวดวิชา การประเมินเฉพาะด้าน เช่น การประเมินการบริหารหลักสูตร การประเมินความพร้อมในการจัดหลักสูตร การประเมินการวัดผลประเมินผล การประเมินการเรียนการสอน และการประเมินกระบวนการใช้หลักสูตร เป็นต้น

ในการประเมินหลักสูตรที่ใช้รูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเป็นแนวทางในการประเมินหลักสูตรนั้น พบว่า ยังมีน้อยมากและมีน้อยกว่าการประเมินที่ไม่ยึดรูปแบบมากนัก ส่วนใหญ่จะใช้ในการประเมินหลักสูตรแบบเต็มรูปแบบคือ การประเมินทั้งหลักสูตรเป็นระดับ ไม่แยกเป็นส่วน ๆ หรือรายวิชา หมวดวิชา แต่จะประเมินทุกรายวิชา หมวดวิชา และทุก ๆ ด้านทั้งระบบของหลักสูตร เช่น การประเมินหลักสูตร ระดับปริญญาตรีสองปี วิชาเอกพลศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ของ จุฬารัตน์ บวรสิน (2524) ที่ใช้รูปแบบ CIPP Model เป็นรูปแบบในการประเมินโดยทำการประเมิน ตั้งแต่จุดมุ่งหมาย องค์ประกอบของหลักสูตร การเลือกเนื้อหาวิชา กระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ คุณลักษณะของผู้สอน คุณลักษณะของผู้เรียน ความเหมาะสมของอุปกรณ์ สถานที่ ตลอดจนผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของผู้เรียน โดยผู้วิจัยได้ส่งแบบสอบถามไปยังนักศึกษาปีสุดท้าย บัณฑิตอาจารย์ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหารโรงเรียน เพื่อนำข้อมูลมาเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถามในกลุ่มต่าง ๆ ในแง่ของความเหมาะสมพบว่า

1. นักศึกษาปีสุดท้าย บัณฑิต อาจารย์ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรมีความเห็นว่า หลักสูตรวิชาเอกพลศึกษามีความเหมาะสมในด้านความมุ่งหมาย องค์ประกอบของหลักสูตร และการจัดเนื้อหาวิชา

2. นักศึกษาปีสุดท้าย บัณฑิต และอาจารย์ผู้สอน มีความเห็นว่ากระบวนการของการนำหลักสูตรไปใช้ด้านทุกลักษณะของผู้สอน คุณลักษณะของผู้เรียนอุปกรณ์การสอน ตำรา และสถานที่ มีความเหมาะสม นอกจากนี้ นักศึกษาปีสุดท้ายบัณฑิต อาจารย์ผู้สอน และผู้บริหารโรงเรียนมีความเห็นว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาอยู่ในระดับมาก

ในรูปแบบเดียวกันนี้ สุทัศน์ วิวัฒนประเสริฐ (2536, หน้า 55 - 59) มาใช้ในการวิจัยเรื่องการประเมินหลักสูตรกายภาพบำบัด คณะแพทยศาสตร์ศิริราช มหาวิทยาลัยมหิดลได้ประเมินด้านต่าง ๆ คือ ด้านบริบท ปัจจัยเบื้องต้น กระบวนการ และผลผลิตเพื่อใช้ประโยชน์ในการเสนอแนวทางพัฒนาหลักสูตร โดยศึกษาจาก ผู้เชี่ยวชาญหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน นิสิต นักศึกษา หัวหน้าผู้รับผิดชอบ นักกายภาพบำบัด โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การศึกษาข้อมูลจากเอกสารหลักสูตร พบว่า

1. การประเมินด้านบริบท พบว่าจุดมุ่งหมายของหลักสูตรเป็นจุดมุ่งหมายในระดับทั่วไปมีความชัดเจนเป็นที่เข้าใจได้ดี แต่ขาดการเน้นในเรื่องการนำไปปฏิบัติได้จริง ส่วนโครงสร้างของหลักสูตรเน้นทางทฤษฎีมากกว่าปฏิบัติ

2. การประเมินปัจจัยเบื้องต้น ปัจจัยที่สนับสนุนการนำหลักสูตรไปใช้ไม่เหมาะสมเท่าที่ควร เพราะอาจารย์ทำหน้าที่ด้านวิจัยและบริการวิชาการค่อนข้างต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานของทบวงมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ อุปกรณ์การเรียนการสอน ตำรา สถานที่เรียน ไม่เพียงพอแก่นักศึกษา แต่สัมฤทธิ์ผลการเรียนของนักเรียนอยู่ในระดับดี

3. ผู้สอนประเมินกระบวนการว่า ได้จัดกิจกรรมการสอนเหมาะสม แต่มีกิจกรรมการเรียนการสอนบางอย่างที่ผู้เรียนเห็นว่าควรแก้ไข

4. การประเมินผลผลิต หัวหน้าผู้รับผิดชอบ นักกายภาพบำบัด เห็นว่า ผู้สำเร็จการศึกษาเป็นผู้มีความสามารถตรงตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร แต่ก็ยังต้องการให้ผลผลิตของหลักสูตรมีคุณลักษณะสูงกว่าที่เป็นจริง

นอกจากนี้ การประเมินผลโปรแกรมปริญญาตรีเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม ของ ไชยยศ เรืองสุวรรณ (อ่างใน วนิดา เดชตานนท์, 2531, หน้า 32) ก็ใช้รูปแบบ CIPP Model เป็นรูปแบบในการประเมินเช่นเดียวกัน โดยใช้แบบสอบถามกับกลุ่มประชากรประกอบด้วย อาจารย์ นักศึกษา บัณฑิต และผู้บังคับบัญชาของบัณฑิต พบว่า

1. ด้านบริบท นักศึกษาและบัณฑิตมีปัญหาตรงกัน คือ สิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และสื่อการเรียนการสอนยังไม่ดีพอ ในขณะที่จุดเด่นของโปรแกรมนี้คือ การได้พัฒนาโปรแกรมการเรียนการสอน ประโยชน์ และการได้ปฏิบัติจริง ส่วนจุดอ่อน คือ ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกและสื่อการเรียนการสอนที่ไม่มีประสิทธิภาพ

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น ตัวหลักสูตรโดยทั่วไปดี ในขณะที่สิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่ดี พื้นฐานก่อนเข้าเรียนของนักเรียนยังไม่ดี จุดมุ่งหมายและเนื้อหาวิชาควรปรับปรุงบางส่วน

3. ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนทั่วไปดี แต่ในบางด้านเห็นว่า ควรปรับปรุง

4. ด้านผลผลิต นักศึกษาและบัณฑิตมีความพอใจกับโปรแกรมนี้ ส่วนอาจารย์ตัดสินว่า โปรแกรมนี้มีคุณภาพเหมาะสมสำหรับเตรียมครูที่ทำหน้าที่ในฐานะครูสื่อในโรงเรียน

พานิ มณีปิ่นดี (2528) ได้ใช้รูปแบบ CIPP Model ในการประเมินองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาการศึกษาระดับชั้นสูงสุศึกษา พุทธศักราช 2525 ในวิทยาลัยพลศึกษา โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์กับกลุ่มประชากรคือ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้บริหาร อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา บัณฑิต ผู้บังคับบัญชาของบัณฑิตได้นำเสนอผลดังนี้

1. ด้านสภาวะแวดล้อมยังขาดมาตรฐานในการจัดทำหลักสูตร ไม่มีปรัชญาและเป้าหมายที่ชัดเจน ไม่มีการระบุวัตถุประสงค์เฉพาะและแนวนโยบายการใช้หลักสูตรที่แน่นอน ตลอดจนโครงสร้างของหลักสูตรยังควรต้องมีการปรับปรุงทั้งในด้านเนื้อหาที่ซ้ำซ้อนกัน และจำนวนหน่วยกิต มีมากเกินไป

2. ด้านปัจจัยเบื้องต้น พื้นฐานของผู้เรียนแตกต่างกันมาก และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเข้ามาศึกษาในหลักสูตรของผู้เรียนเหล่านี้ต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด อาจารย์ผู้สอนมีความเหมาะสมทั้งด้านวัยวุฒิ และประสบการณ์สอน หากแต่จำนวนอาจารย์ที่มีคุณวุฒิการศึกษาทางสุศึกษามีน้อยกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และภาระงานสอน งานพิเศษที่อาจารย์ต้องรับผิดชอบค่อนข้างมาก

3. ด้านกระบวนการ ขาดรูปแบบการบริหารหลักสูตรที่แน่นอนให้ยึดถือ มีปัญหาด้านการสอบคัดเลือก การจัดกระบวนการเรียน การวัดและประเมินผลที่ขาดมาตรฐานเดียวกันให้ปฏิบัติตามในด้านของกระบวนการการใช้หลักสูตรประสบกับความซ้ำซ้อนของเนื้อหา และหลายวิชาควรมีการปรับปรุงทั้งในแง่การสอน อุปกรณ์การสอน การวัดและประเมินผล ส่วนในด้านการให้บริการนั้นส่วนใหญ่ทุกวิทยาลัยจัดเหมาะสมดี ยกเว้นการให้บริการน้ำดื่ม น้ำใช้ และห้องน้ำห้องส้วม ซึ่งควรได้รับการปรับปรุงให้ถูกสุขลักษณะ

4. ด้านผลผลิต ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจากหลักสูตรค่อนข้างดี มีประสิทธิภาพตรงตามจุดมุ่งหมายทั่วไปของหลักสูตร และสามารถนำความรู้ในหลักสูตรเฉพาะวิชาเอกไปใช้ประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมได้

ในรูปแบบ CIPP Model วนิดา เดชตานนท์ (2531, หน้า 5) ได้เขียนไว้ในการประเมินหลักสูตร สภาการศึกษา หักครุ ฉบับเพิ่มเติม พุทธศักราช 2524 วิชาเอกการวัดผลการศึกษา ระดับปริญญาตรี 2 ปี ในสหวิทยาลัยอีสานใต้ว่า เป็นรูปแบบที่ทำให้มองเห็นภาพรวมของหลักสูตรได้ชัดเจนจึงเลือกใช้รูปแบบนี้ทำการวิจัยและอีกประการหนึ่งคือ จากนิยามความหมายของรูปแบบ CIPP ที่ให้ไว้ว่าเป็นกระบวนการรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล แล้วนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจของผู้บริหาร จึงได้ทำการวิจัยในหัวข้อดังนี้

1. ด้านบริบท ได้แก่ การประเมินเกี่ยวกับ จุดมุ่งหมาย จุดเด่น จุดอ่อน ของหลักสูตร ปัญหา และความต้องการต่าง ๆ
2. ด้านปัจจัย ได้แก่ ความเหมาะสมของผู้สอน ผู้เรียน โครงสร้าง เนื้อหา ของ หลักสูตร สิ่งอำนวยความสะดวก
3. ด้านกระบวนการ ได้แก่ การประเมินเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน การวัดและ ประเมินผล

4. ด้านผลผลิต ได้แก่ คุณภาพของบัณฑิตที่เรียนจบตามหลักสูตร

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประเมินหลักสูตรในรูปแบบ CIPP Model นี้เป็นการประเมินหลักสูตรในระดับอุดมศึกษาทั้งหมด ผู้วิจัยได้ศึกษาเพิ่มเติมถึงสาเหตุแล้วอาจจะเป็นไปตามระบบของหลักสูตรที่แตกต่างกันนั่นคือ ในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นั้น การพัฒนาเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเป็นการพัฒนาจากระดับบนสู่ระดับล่าง (Top-down) ส่วนในระดับอุดมศึกษาจะเป็นแบบ เบื้องล่างสู่เบื้องบน (Bottom-up) จึงเป็นสาเหตุให้การประเมินหลักสูตรในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นั้นจะเป็นไปในรูปของการประเมินเป็นส่วน ๆ เฉพาะที่ระดับโรงเรียนสามารถปรับปรุงและพัฒนาได้ เช่น การเรียนการสอน เป็นต้น

การประเมินหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับเด็กด้อยโอกาสกลุ่มในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนจังหวัดเชียงใหม่ จะใช้รูปแบบการประเมินแบบ CIPP Model ของ แดเนียล แอล สตัฟเฟิลบีม (Daniel L. Stufflebeam) เป็นแนวทางในการประเมิน เพื่อให้ได้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์ สำหรับการตัดสินใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ทุกระดับ ไม่ใช่เฉพาะผู้บริหารกลุ่มเดียว ในการช่วยกันพัฒนาหลักสูตรทั้งระบบได้ถูกต้อง ชัดเจน มีประสิทธิภาพต่อไป